

Finanční gramotnost dospívajících

Lenka Žáčková

Bakalářská práce
2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Lenka ŽÁČKOVÁ
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Finanční gramotnost dospívajících

Zásady pro vypracování:

Volba a formulování tématu, cíle práce.

Zpracovávání teoretické části prostřednictvím odborné literatury týkající se dané problematiky.

Sběr, zpracovávání a vyhodnocení dat

Shrnutí výsledků výzkumu.

Vyslovení závěrů.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

LANIADO, N. Děti a peníze. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-671-3

HELUS, Z. Sociální psychologie pro pedagogy. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1168-3

KIYOSAKI, R.; LECHTER, S. Bohatý táta, chudý táta pro mladé: Co vás škola o penězích nenaučí. Praha: Pragma, 2005. ISBN 80-7205-199-7

HUBINOVÁ, Z. a kol. Psychologie a sociologie ekonomického chování. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1593-3

HINESOVÁ G.; BAVERSTOCKOÁ A. Nebojte se vychovávat: Každodenní průvodce světem dospívajících. Praha: Ikar, 2007. ISBN 978-80-249-0933-2

VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8

SKOŘEPOVÁ, E.; SKOŘEPA, M. Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia. Praha: Scientia, 2008. ISBN 978-80-86960-42-5

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Ivana Marášková
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

13. února 2009

Termín odevzdání bakalářské práce:

15. května 2009

Ve Zlíně dne 13. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

L.S.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně 11. 5. 2009

Štěpánka Šenková
.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédá k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce „*Finanční gramotnost dospívajících*“ se sestává z teoretické a praktické části. Teoretická část se pokouší nalézt souvislosti mezi lidmi a penězi. Představení několika psychologických teorií podává vysvětlení možného vzniku ekonomického chování lidí. V dalším kroku jsou peníze považovány za výchovný prostředek, díky kterému lze na toto chování působit. K tomu dochází nejčastěji v rámci rodiny, kdy se děti učí hospodařit s jim svěřenými penězi. Současná doba si však žádá finančně gramotné občany, k čemuž je potřeba systematické výuky také v oblasti školství. K definování pojmu finanční gramotnost tak spěje a v něm se završuje celá teoretická část, neboť právě z něj jsou odvozeny standardy pro vzdělávání.

Cílem praktické části je za pomoci kvantitativního výzkumu zmapovat finanční a orientačně také ekonomickou gramotnost žáků 9. tříd zlínských základních škol.

Klíčová slova: dospívající, ekonomická gramotnost, finanční gramotnost, peníze

ABSTRACT

Thesis „*Financial Literacy of adolescents*“ is divided into theoretical and practical part. The connection between people and money is found in the theoretical part. Some of psychological theories explain the possible formation of people's economical behaviour. Further, money are introduced as a discipline which has influenced on behaviour like this. Most frequently, it happens in terms of families, where children learn how to dispose of their pocket money. Nowadays is very important to have financial knowledge and that's the reason why is necessary to educate financial literacy systematically also at schools. Standards for education are derived from definition of the financial literacy and towards this conception my theoretical part moves.

The aim of the practical part is to describe financial and partly economical literacy of adolescents at schools in Zlín using quantitative research.

Keywords: adolescent, economical literacy, financial literacy, money

Motto:

"Peníze nejsou to nejdůležitější, ale zdá se, že ovlivňují vše, co důležité je."

Robert Kiyosaki

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Ivaně Maráškové za vedení mé bakalářské práce, za velmi užitečnou metodickou pomoc, cenné rady, podnětné připomínky a za vstřícný přístup.

Také bych chtěla poděkovat své rodině, přátelům a známým za psychickou podporu, které si vážím.

Lenka Žáčková

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PENÍZE A JEJICH ROLE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	11
1.1 PENÍZE A JEJICH FUNKCE.....	11
1.2 PSYCHOLOGICKÉ TEORIE	13
1.2.1 Psychoanalýza	13
1.2.2 Operativní behaviorismus	14
1.2.3 Piagetovská psychologie	14
1.2.4 Výměnná teorie zdrojů	15
1.2.5 Marxovo pojetí peněz.....	16
2 DOSPÍVAJÍCÍ A PENÍZE	18
2.1 DOSPÍVAJÍCÍ: JEJICH CHARAKTERISTIKA A VZTAH K PENĚŽŮM	18
2.2 PENÍZE JAKO PROSTŘEDEK VÝCHOVY K FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	21
3 FINANČNÍ GRAMOTNOST	26
3.1 ZÁKLADNÍ POJMY	26
3.2 FINANČNÍ GRAMOTNOST.....	28
3.2.1 Složky finanční gramotnosti.....	28
3.2.2 Standardy finanční gramotnosti.....	30
3.3 SOUČASNÉ MOŽNOSTI ZÍSKÁVÁNÍ FINANČNÍ GRAMOTNOSTI	31
3.3.1 Knižní trh a hry nejen pro děti.....	31
3.3.2 Bankovní produkty určené dětem.....	33
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
4 VÝZKUM NA ZLÍNSKÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH	36
4.1 CÍL VÝZKUMU	36
4.2 METODY VÝZKUMU	37
4.3 VÝZKUMNÝ SOUBOR	38
4.4 PRŮBĚH VÝZKUMU	41
4.5 ANALÝZA ÚDAJŮ	41
ZÁVĚR VÝZKUMU	53
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	59
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ	60
SEZNAM TABULEK	61
SEZNAM PŘÍLOH	62

ÚVOD

Už od devadesátých let 20. století jsme svědky velké a rychlé společenské změny. Za devatenáct let kapitalismu v České republice se ve společnosti objevily zcela nové fenomény jako nezaměstnanost, workoholismus, stres z daní či rozdílná movitost lidí. Peníze se tak pomalu ale jistě stávají měřítkem úspěchu a neúspěchu.

Postupně se také mění tradičně konzervativní postoj k úsporám a zadlužování. To se projevuje v rychlé spotřebě a konzumním životě, stejně jako v ochotě občanů k zadlužování. Tyto tendence jsou sice v souladu se začleňováním České republiky mezi moderní tržní ekonomiky, ovšem přináší i určitá rizika včetně potřeby (ne-li přímo nutnosti) disponovat alespoň základní orientací ve světě financí.

Na své si v této době přijde i reklamní průmysl, který pomocí nejrůznějších reklam a triků přesvědčuje občany dnešní konzumní společnosti, že zrovna to nebo jiné zboží musí okamžitě mít. A pokud nemají na nákup dostatek financí, pak pomůže rychlá půjčka bez poplatků a ručitele. Alarmující je nárůst zadluženosti domácností, který podle údajů Českého statistického úřadu vzrostl v letech 1995 – 2005 téměř o 800% (Dubská, 2005).

Nejvíce je ohrožena především mladá populace. Důvod je prostý: chybí zkušenosti starší generace s finančními produkty běžnými v tržní ekonomice. Proto (alespoň prozatím) nemůže mít finanční a ekonomická gramotnost dostatečnou oporu ani v domácí výchově, ale ani ve škole, kde chybí nejen návaznost a tradice, ale také kvalitní učební pomůcky.

Dnešní mladí lidé se obvykle nebojí riskovat, a proto je důležité, aby z důvodu nízké finanční gramotnosti neučinili ukvapená rozhodnutí, která je pak mohou poznamenat a zatížit na další život. To se týká především doby, kdy se začínají osamostatňovat a splácet hypotéky.

Považuji tedy za důležité zabývat se tématem finanční gramotnosti nejen pro jeho aktuálnost, ale především pro možné negativní (hlavně dlouhodobé) důsledky špatných finančních rozhodnutí, jejichž příčinou se může stát nevědomost. Mým cílem je na několika stranách uvést čtenáře do tématu, ve kterém hrají hlavní roli peníze, dospívající a vztah mezi nimi. Praktická část pak pomocí malé sondy mapuje připravenost žáků posledních ročníků základních škol na vstup do společnosti, která mluví jazykem peněz.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PENÍZE A JEJICH ROLE V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA

Peníze v životě bezesporu potřebujeme a jsme s nimi každodenně v kontaktu. Ale jak se k nim stavíme? Každý z nás má jistě svůj žebříček hodnot a bylo by zajímavé zjistit, kterou příčku skutečně zaujímají právě peníze. Zda ono často frekventované „*zdraví na prvním místě*“ je opravdu naším upřímným přesvědčením nebo jen frází. Zda není pro většinu z nás v této době spíše charakteristický výrok: „*O peníze jde až na prvním místě*“, neboť o jejich důležitosti pro život není pochyb. Proto bychom neměli jejich význam podceňovat. Bylo by tedy dobré vymezit a definovat náš vztah k nim. Mohlo by pomoci podívat se na to, co to peníze vlastně jsou, jaká je jejich funkce či jak vysvětlují různé psychologické teorie vznik našeho ekonomického chování a potažmo i vznik vztahu k penězům.

1.1 Peníze a jejich funkce

Všeobecná encyklopedie (1997) definuje peníze jako univerzální zboží, které je na základě všeobecné shody a v současnosti zejména rozhodnutím státu přijímáno jako prostředek ekonomické směny.

Peníze mohou nabývat různých podob. Pod slovem „peníze“ se nám asi nejčastěji vybaví jejich monetární podoba – tedy mince a bankovky. Nicméně z výše uvedené definice může za platidlo sloužit téměř jakákoli věc, kterou přijme prakticky každý při směně za zboží a služby.

Vznik a podoba peněz je spojena s rozvojem směny zboží. Již v období rozkladu prvobytně pospolné společnosti se vyčlenilo různé zboží jako např. dobytek, kůže, železo, měď či stříbro, které sloužily ostatnímu zboží jako ekvivalent vyjádření ceny (Ilustrovaný encyklopedický slovník, 1981). Poté je vystřídalo zlato a konečně peníze (nejprve mince), které se postupem času vyvinuly až do dnešní podoby. Peníze v dnešní době mohou mít kromě své monetární podoby také podobu šeků, úvěrů, dluhopisů, akcií nebo „pouhých“ číslic na bankovním kontě.

Peníze plní hned několik funkcí. Samuelson a Nordhaus (1991) se spolu s většinou ekonomů shodují na třech základních a sice: funkce peněz jako prostředek směny, jako zúčtovací jednotka a jako uchovatel hodnot.

Funkce peněz jako **prostředku směny** považuje peníze za oběživo, tedy za něco, co lze volně směňovat za zboží a služby a naopak

Peníze jako **zúčtovací jednotka** neboli míra hodnot, slouží jako univerzální měřítko ceny zboží a služeb. V této funkci peníze umožňují porovnávat hodnoty různých zboží. V penězích se vyjadřují ceny, mzdy, náklady, výnosy a další ekonomické veličiny, jakou může být i dluh.

Jako **uchovatel hodnot** vyjadřují peníze skutečnost, že umožňují uchovávat hodnoty v čase – nákup můžeme odložit a uskutečnit ho až v budoucnu. Jinými slovy peníze slouží jako forma majetku, prostředek jeho akumulace či ještě jinak jako poklad ve formě úspor. (Samuelson a Nordhaus, 1991)

K chápání funkce peněz je potřeba sociální zkušenost, ale také ovládnutí základních operací s přirozenými čísly, což v sobě zahrnuje porozumění znakové povaze peněz, koloběhu peněz včetně regulační funkce společenského mezičlánku. Peníze jako znaky jsou chápány jako sociální konvence, které (na rozdíl od znaků jazykových) neukazují na objekty, nespouží pouze jako prostředek k dorozumívání. Působí také na chování lidí jako ekvivalentní zástupci, jako náhražky takových objektů, které vznikly lidskou prací a jsou schopny uspokojovat lidské potřeby. Peníze jako znaky tak mohou mj. vyjadřovat kvantitu, cenu oběživa či zboží nebo velikost mzdy. (Baďura, 2003)

Laniado (2002) ve své knize „Děti a peníze“ poukazuje na skutečnost, že jsme si zvykli mluvit o „hodnotě peněz“, a zapomněli jsme na to, že tento výrok platí i obráceně, že totiž peníze samy jsou hodnotou. Kromě toho, že nám umožňují uspokojovat naše životní potřeby, nakupovat hmotné statky či investovat, jsou peníze také mírou námahy a inteligence toho, kdo je vydělal. Proto Laniado (2002) vybízí k respektu k nim, k jejich obezřetnému vynakládání, dělení se o ně s těmi, kdo je nemají, a užívat je tak, aby byly prospěšné a přínášely užitek.

1.2 Psychologické teorie

Ekonomové se problematikou peněz zabývali a zabývají dosti podrobně, o čemž svědčí nespočetné množství teoretických úvah a výzkumů. Naopak co se týče psychologů, ti se v této oblasti příliš neangažují. Proto bych v této kapitole chtěla zmínit alespoň základní koncepce psychologických teorií, které by mohly poskytnout určitou kostru pro pochopení našeho chování s penězi a vůči penězům. V knize „Psychologie ekonomického chování“ jsou uvedeny čtyři základní: psychoanalýza, operativní behaviorismus, Piagetovská psychologie a výměnná teorie zdrojů, ze kterých budu čerpat. Závěrem připojuji ještě Marxův neméně zajímavý filosofický pohled na peníze a jejich vliv na člověka.

1.2.1 Psychoanalýza

Psychoanalýza je spojena především se jménem Sigmunda Freuda. Ten formuloval teorii peněz v krátké práci z roku 1908, kterou později rozvinuli jeho pokračovatelé, především Ferenczi. Jde o na první pohled poněkud svéráznou teorii, která dává do úzké souvislosti finanční chování a manipulaci s výkaly v dětství. Jádrem této teorie je tvrzení, že prvním majetkem i jednou z prvních „hraček“ malého dítěte jsou výkaly. Jimi také získává dítě moc nad rodiči – vhodná defekace vyvolává radost, nevhodná zlobu. Výkaly jako „hračku“ mají děti tendenci formovat a lisovat. A právě tyto dva aspekty chování se během dospívání transformují sublimací a tvořením reakcí na finanční chování. Šetrnost je odvozena z radosti výkaly hromadit a rozmařilé utrácení z radosti je uvolňovat.

Dítě poměrně brzy zjišťuje, že hrát si výkaly je zakázáno, proto se u něj vyvíjí odpor k jejich zápachu. Tak si dítě začíná hrát s blátem, ale i to se po čase stane odporným, proto dá přednost písku. Od písku je to už jen malý krok ke kamínkům a umělým předmětům jako jsou kuličky a knoflíky až konečně k penězům. Radost z výkalů se přemění v radost z peněz, které Ferenczi (in Lea, 1994) považuje za dehydrovanou špínu bez zápachu. Což koresponduje i s běžně používaným souslovím: „*Peníze nesmrdí*“.

Zajímavé také je, že tyto a jim podobné způsoby vyjadřování o penězích jako o něčem špinavém můžeme najít prakticky ve všech jazycích. (Lea, 1994)

Psychoanalýza nám přináší především vysvětlení prapůvodních motivů ekonomického chování, hlavně co se týká šetření a utrácení, ale také odkrývá symbol výkalů, který může pomoci vysvětlit některé iracionality v našem chování vůči penězům.

1.2.2 Operativní behaviorismus

Za zakladatele operativního behaviorismu je považován I. P. Pavlov, který se zabýval podmíněnými reflexy. Na pokusech, kterými proslul, demonstroval, jak původně neutrální podnět může nabýt významu ve spojení s významovým (tedy „nepodmíněným“) podnětem. Libovolný podnět se může stát podmíněným posilovacím podnětem, pokud se současně použije již existující („nepodmíněný“) posilovací podnět. Zatímco u Pavlova byly podmíněnými posilovacími podněty především záblesky světla nebo zvuky, Cowles (in Lea, 1994) používal v pokusech se šimpanzi pokerové žetony.

Velkou osobností na poli operativního behaviorismu je bezesporu Skinner. Ten ukazuje na zásadní podobnost mezi zvířetem, které bylo cvičeno reagovat na symbolové posilovací podněty, a osobou, která pracuje za peníze vydávané potom za potravu. Peníze nejsou tedy nic jiného než symbol, který nemá spojitost jen s potravou, ale také s nesčetnými druhy spotřebitelského zboží, které má funkci nepodmíněného posilovacího podnětu. (Lea, 1994)

Závěrem je ale třeba dodat, že pokusů se zvířaty, u kterých bylo použito symbolů jako *zevšeobecných* podmíněných posilovacích podnětů, mnoho neexistuje, a proto nelze Skinnerovy myšlenky prokázat.

1.2.3 Piagetovská psychologie

Piaget sám se sice přímo vývoji ekonomické koncepce a ekonomickému chování nevěnuje, nicméně řada výzkumníků aplikovala jeho teoretický přístup právě na tuto oblast. Vzhledem k tomu, že používali podobné strategie i otázky, došly také k podobným závěrům o ekonomické socializaci. Všichni tedy popisují řadu stadií (3 – 9), kterými dítě při osvojení světa peněz prochází. V počtu stadií sice jednotní nejsou, nicméně všichni se principiálně shodují v tom, že vývoj ekonomického chování má počáteční, střední a konečné stadium.

Na počátku dítě úlohu peněz při transakcích ještě nechápe. Dítě sice ví, že je nutné peníze používat, aby došlo k uskutečnění transakce, nicméně tuto nutnost chápe jako rituál nebo morální imperativ. U dítěte v tomto stadiu neexistuje ještě pojem výměny.

Ve střední etapě dítě pojem výměny už sice chápe, ale nerozumí ještě síti výměny, kterou tvoří ekonomický systém, ani dělitelnosti peněz. Tuto fázi lze demonstrovat na příkladu dítěte, které si chce koupit cukroví. To stojí 5 Kč. Dítě má ale pouze desetikorunu a myslí si tedy, že cukroví koupit nelze.

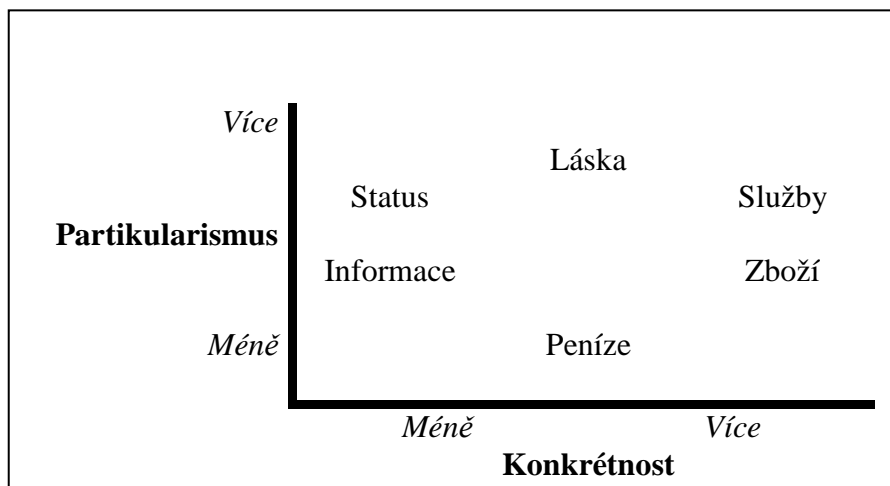
Ve finální etapě už dítě rozumí všem druhům výměny s použitím peněz, včetně pojmu zisku, investice atd. (Lea, 1994).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že vývoj chápání peněz probíhá paralelně s kognitivním vývojem, jak jej popsal Piaget.

1.2.4 Výměnná teorie zdrojů

Vzhledem k tomu, že všechny tři výše zmiňované teorie chápou peníze jako symbol (pro psychoanalytiku představují peníze výkaly, pro Skinnerovu školu slouží k posilování a pro Piagetovu školu symbolizují peníze v různých stádiích vývoje dítěte různé věci), je výměnná teorie zdrojů jedním ze způsobů, jakým byl ekonomický přístup k chování aplikován na sociální interakci. Za zakladatele je považován Homans, jehož výměnná teorie byla nadále rozšířena Foaem. Ten prohlašuje, že je nutné vzít v úvahu také skutečnost, že se lidé mohou vzájemně odměňovat z nejrůznějších zdrojů.

Zavedl tak šest hlavních tříd zdrojů: láska, status, informace, peníze, zboží a služby. Těmto kategoriím vévodí dvě dimenze: partikularismus a konkrétnost. Graficky toto schéma znázorňuje obr. č. 1.

Obrázek 1 Analýza zdrojových tříd podle Foa.

Zdroj, který leží vysoko v partikularismu, je zdroj, jehož hodnota ve značné míře závisí na jednotlivých lidech zapojených do výměny. Na základě toho je láska považována za vysoce partikulární, jelikož záleží na tom, od koho ji získáváme. Naproti tomu jsou peníze v této dimenzi nízko.

Zdroj, který se nachází v konkrétnosti vysoko, si lze představit jako něco hmatatelného, jako například zboží v obchodech nebo opravu střechy. Ten zdroj, který je nízko v konkrétnosti, je abstraktnější a směřuje se více symbolicky (proto jsou peníze uprostřed této dimenze).

Analýza zdrojových tříd má podle Foa (in Lea, 1994) pomoci vysvětlit, která výměna se považuje za vhodnou. Čím podobnější jsou dva úkony v pojmech konkrétnosti a partikularismu, tím výhodnější je jejich výměna. Proto je vracet lásku za peníze nepřijatelné, zatímco vyměňovat peníze za zboží nebo služby je rozumné. (Lea, 1994)

1.2.5 Marxovo pojetí peněz

Další osobností, která dávala do souvislosti peníze se změnou chování, respektive charakterem člověka, je bezesporu **Karel Marx**. Penězi se zabýval především v *Ekonomických a filozofických rukopisech z roku 1844*. Peníze zde označuje za původce separace a odcizení

člověka sobě samému i ostatním. To, jak velkou moc peníze v rukou člověka mají, popisuje ve spisku „Vláda peněz v občanské společnosti“:

„Jak velká je síla peněz, tak velká je má síla. Vlastnosti peněz jsou mé vlastnosti a bytostné síly /.../ Jsem ošklivý, ale mohu si koupit nejkrásnější ženu. Nejsem tedy ošklivý, neboť účinek ošklivosti, její odstrašující síla je zničena penězi. Jsem chromý – pokud jde o mou individualitu – ale peníze mi opatří čtyřicet nohou. /.../ Jsem špatný, nečestný, nesvědomitý, duchaprázdný člověk, ale peníze jsou v účtě, tedy i jejich majitel. Peníze jsou nejvyšší dobro, statek [Gut], jejich majitel je tedy dobrý [gut] /.../ Co nedokáže qua člověk, co tedy nedokáže ani všechny mé individuální bytostné síly, to dokáže s pomocí peněz.“ (Marx 1844/1961, s. 126 a 127)

Marx dokonce penězům přisuzuje božskou sílu, neboť dokážou „sbratřovat nemožnosti“ (Marx 1844/1961, s. 127) (viz výše, příklad s ošklivostí či chromostí), a nazývá je „viditelným božstvem“ (Marx 1844/1961, s. 127), které proměňuje všechny lidské přirozené vlastnosti v jejich opak.

Výzkum uveřejněný v roce 2006 v časopise Science uskutečněný Kathleen Vohsovou, Nicole Meadovou a Mirandou Goodeovou potvrzuje Marxovy teze, tedy že peníze mění chování člověka. Série devíti experimentů ukázala, že i pouhý nesoustředěný či nevědomý pohled na bankovky dokáže změnit jednání pozorovaných účastníků experimentu. Z výsledků pokusu vyplývá, že peníze vedou k většímu individualismu, samostatnosti a separaci a oslabují motivaci komunikovat s druhými (Koblovský, 2006).

Psychologické chápání peněz lze shrnout konstatováním, že peníze jsou složitým pojmem, který s sebou nese spleť významů, vyjádřených spleť projevů. Naše chování vůči penězům a s penězi bude tudíž plně pochopeno v historické a vývojové perspektivě. V zásadě peníze představují hodnocení výměny, nicméně vedlejší významy, zakotvené v každém aspektu peněz (jejich zdroj, forma a sdělení), ovlivňují způsob jejich použití a mohou snadno ovlivnit jejich obecnou použitelnost (Lea, 1994)

2 DOSPÍVAJÍCÍ A PENÍZE

Všeobecně vzato, plní peníze svoji hlavní roli v uspokojování základních lidských potřeb, jakými jsou jídlo, bydlení a ošacení. Nicméně nikdo z nás nežije jako Robinson na opuštěném ostrově. A je tedy přirozené, že se postupem času v civilizovaném světě, kde je dostatek všeho, nespokojíme jen tak s „nějakým“ jídlem či přístřeším a už vůbec ne s kdejakým hadříkem, vždyť přece „*Šaty dělaj člověka*“. O tom, co je „dobré“ jídlo, „pohodlné“ bydlení či „hezké“ šaty, by se daly vést dlouhé diskuze, neboť názory mnoha lidí na tyto přívlastky se různí. Tyto konkrétní názory se formují nejprve v rodině a později v prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje. Stejně tak se postupně formuje i vztah k penězům a obecně k bohatství. Co jeden nazývá „luxusem“, může být pro druhého „nezbytností“.

Zajímavé by bylo provést sondu do řad současných dětí a mladých lidí a udělat si tak obrázek o tom, co pro ně peníze skutečně znamenají či jaký k nim zaujímají vztah. Bohužel jsem nenalezla žádný takový průzkum. Většinou se na peníze autoři výzkumů ptají jen okrajově. Proto se na několika málo následujících stranách pokusím alespoň nastínit možné odpovědi, byť se pro absenci zdrojů nemohu žádným zaštitit. V dalším kroku pak budu zkoumat, zda mohou peníze sloužit jako prostředek výchovy dítěte k hospodaření.

2.1 Dospívající: jejich charakteristika a vztah k penězům

Dospívání je obecně považováno za přechodné období mezi dětstvím a dospělostí. V širším pojetí je vymezeno věkovým rozmezím 11 až 20 let. U různých psychologů se můžeme setkat s rozdílným věkovým vymezením stejně jako s odlišným pojmenováním a členěním tohoto údobí stávání se dospělým.

Bráno z právního hlediska, překračuje jedinec během dospívání dvě zásadní hranice: 15 a 18 let. Dověšením patnáctého roku získává (nyní už jako) „mladistvý“ (15 – 18 let) občanský průkaz a začíná být trestně odpovědným. V osmnácti se pak stává plnoletým a přebírá tak za sebe a své jednání veškerou a plnou odpovědnost.

Protože se ve své práci chci zabývat dospívajícími žáky před opuštěním základních škol, budu vycházet z dělení a terminologie Vágnerové (2000), která období dospívání člení na pubescenci (11 – 15 let) a adolescenci (15 – 20 let). Mou cílovou skupinou jsou tedy pubescenti.

V období pubescence dochází k celkové proměně všech složek dospívajícího. Nejvíce nápadné je nepochybně **tělesné dopívání**. Tělesná atraktivita má svou sociální hodnotu a ovlivňuje i sebehodnocení dopívajícího. Fyzicky se měnící tělo produkuje množství hormonů, které dále působí i na **emocionalitu** pubescenta. Ten se tak stává emočně labilnějším, což se může projevovat nepřiměřenou reakcí na danou situaci. Při sebehodnocení je více zranitelný a vztahovačný. Co se **kognitivního vývoje** týče, začíná pubescent uvažovat na úrovni formálních logických operací, tedy začíná myslet hypoteticky (jen o pouhých možnostech), což se dá chápat i jako úvaha o budoucnosti (Vágnerová, 2000).

Socializační rozvoj pubescenta je ovlivněn jeho novými kompetencemi. Ty se projevují i ve způsobu zpracování různých sociálních vlivů. V průběhu dospívání se mění názor na jiné lidi (především na autority jakými jsou např. rodiče) a dochází též ke změnám sociálních rolí, projevujícími se v odmítání podřízeného postavení. Postupně se pubescent odpoutává od rodiny a vzniklé nejistoty se zbavuje ve vrstevnické skupině, která se mu stává v tomto období oporou. Vrstevníci se mu tak stávají neformálními autoritami, které na něj mají značný vliv. Pubescenti ve skupině napodobují jeden druhého, respektive vůdce či hvězdu party, u kterých je neformální autorita značná. Příslušnost k vrstevnické skupině se projevuje konformitou k jejím normám. Projevy konformity se mohou projevovat velmi různě, od standardní úpravy zevnějšku až po nové modifikované hodnoty a preferovaný styl života (Vágnerová, 2000).

Úloha peněz v procesu socializace

Jak už bylo výše zmíněno, v procesu socializace dospívajícího je patrná touha po samostatnosti, odpoutání se od rodiny, odmítání podřízeného postavení, napodobování (většinou neformálních) autorit či snaha někam patřit – tedy snaha po začlenění do určité skupiny vymezující se oproti ostatním svoji specifickou konformitou. Mohou při tomto procesu sehrát peníze nějakou roli?

V úvodu zaznělo, že je majetek v dnešním světě hlavním znakem postavení a měřítkem úspěchu a neúspěchu. Peníze se tak staly jakýmsi univerzálním jazykem, na který se dá vše převést, respektive přepočítat. Toto sepjetí postavení s výší sumy peněz na bankovním kontě je umocňováno médii, kdy se vedle úspěchů toho kterého sportovce, herce či jiné slavné osoby uvádí i čísla ročních příjmů. Zdá se tak, že právě z pohledu prestiže jsou důležitá

vnější měřítko. Normy jsou udávány reklamou, diktátem módy nebo právě slavnými osobnostmi s tučnými konty a značkovými věcmi.

Peníze tak mohou dospívající navzájem diferencovat a jejich nedostatek (nebo naopak přebytek) může znemožnit jejich přijetí do té které skupiny. Nemusí jít vždy primárně o peníze samotné, ale mohou být zastoupeny značkovými věcmi, nejnovějšími elektronickými produkty nebo zážitky z činností, které si žáci ze slabších sociálních poměrů nemohou dovolit. Psychologové upozorňují, že takovéto skupiny se tvoří již na prvním stupni základních škol. V souvislosti se socializací dítěte do kolektivu tak rodičům nedoporučují, aby dávali svým potomkům výrazně nižší nebo vyšší kapesné.

Peníze také mohou být, a většinou skutečně jsou, symbolem nezávislosti, osamostatnění se, svobody a vymanění se z podřízené role. To se může stát pro dospívající lákavé, neboť právě o toto usilují. Proto tak neradi v tomto období o peníze žádají (viz Kapitola 2.2, s. 23) – vnímají to jako přiznání podřízenosti a závislosti na autoritě, od které se právě chtějí odpoutat, tedy od rodičů.

Z výše uvedeného nelze tvrdit, že by peníze byly pro dospívající přímo hodnotou či cílem, nicméně jako prostředek k jeho dosažení jistě v mnohých případech skutečně slouží. Otázkou je, zda při pohledu na současný vývoj společnosti nehrozí, že se peníze jako prostředek postupně stanou samotným cílem. Neboť bohatství začíná být spojováno s větší společenskou prestiží a osobní svobodou, kdy nemusíme chodit do práce, můžeme se věnovat činnostem, které nás baví, a dělat rozhodnutí bez ohledu, kolik to stojí. A není přece tohle ten dokonalý život, který nabízí reklamy a masmédiá?

Vztah dospívajících k penězům

Dospívající jsou v současné době všeobecně charakterizováni touhou po svobodném životě bez závazků s cílem, co nejvíce si užívat, což koresponduje z výše řečeným. K tomu ale potřebují samozřejmě finanční prostředky. Uvědomují si ale tito mladí lidé, jak velké úsilí budou muset vynaložit?

Vztah dospívajících k penězům je ovlivňován především prostředím, ve kterém vyrůstají. Jde zejména o rodinu, ale právě díky odpoutávání se od ní v období pubescence, je vrstev-

nická skupina neméně důležitá, stejně jako vliv masmédií, které zprostředkovávají ideál bezproblémového světa konzumu, přebytku a svobody. Pokud dospívající budou považovat tento svět za reálný, mohou být otřeseni tvrdou realitou, která jim ukáže, že nic není zadarmo, že budou muset vynaložit velké úsilí jen pro zajištění základních životních potřeb (jídlo, bydlení, ošacení...), a na užívání si zábavy už jim mnoho finančních prostředků nezůstane. Reakce na tuto deziluzi může být různá a bohužel je zde velké riziko, že povede ke vzniku patologických jevů. Ať už vidinou lepšího světa, který mohou nabízet nejrůznější sekty, únikem před realitou užíváním drog, nebo vidinou rychle získaných peněz (krádeže, prostituce...), které jim umožní užívat si života a plnit si své sny a přání bez dlouhého čekání a námahy.

Jak ve své práci zmiňuje Baďura (2003), v policejních statistikách můžeme vysledovat nárůst majetkových trestných činů mládeže, za kterými je možné vidět kult peněz, spolu s chybějící životní a pracovní perspektivou.

2.2 Peníze jako prostředek výchovy k finanční gramotnosti

V této kapitole se chci zamyslet nad způsoby, jakými lze děti a potažmo dospívající přimět k tomu, aby se naučili dobře hospodařit s financemi a aby si k penězům vytvořili ten správný vztah. Je zřejmé, že bez toho, aniž by se dostaly do kontaktu s penězi, to asi nepůjde. Proto zde uvádím výčet způsobů, jakými žáci základních škol mohou peníze získat, včetně jejich výhod ale i úskalí.

Výplata/odměna

Výplatou je myšlena určitá částka, kterou děti dostávají v pevně stanovených termínech jako odměnu za provedení drobných domácích prací. Placení pomoci v domácnosti označuje Laniado (2002) za nejběžnější. Nicméně podle ohlasů rodičů přináší velká úskalí. Především jde o to, že tento způsob získávání peněz nebývá pro děti výchovný. Nejenže nerozvíjí u dětí schopnost hospodařit s penězi, ale především se stává příčinou konfliktů týkajících se kvality, množství a termínu vykonané práce. Odtud je pak jen krůček k tomu, aby se takto získané peníze staly kázeňským prostředkem. Nehledě k tomu, že řada lidí považuje za nevhodné platit dětem, aby vykonaly to, co patří mezi jejich povinnosti.

Kapesné

Kapesné je určitý obnos peněz, které děti a dospívající dostávají zdarma (nejde tedy o žádnou výplatu nebo odměnu) a to převážně od rodičů nebo jiných výdělečně činných členů rodiny. Tato částka je charakterizována svou pravidelností, se kterou se vyplácí. Jak frekvence, tak výše kapesného je zcela individuální a záleží především na věku a potřebách dítěte. Hlavním účelem kapesného je naučit děti dobře s penězi hospodařit a tím jim dopomoci k větší samostatnosti.

Klimeš (2007) spolu s ostatními psychology upozorňuje ještě na jednu charakteristiku, a sice že *„kapesné jsou peníze, které patří výlučně dítěti.“* A dále: *„Můžeme si s dětmi povídat o tom, jak se nakládá s penězi, ale nekritizujeme je za to, jak naloží s kapesným. To je jejich věc, která jim pomáhá navodit si vlastní autonomii.“* (Klimeš, 2007, s. 32). Ačkoli by s tímto tvrzením souhlasila většina, v praxi se ozývají hlasy zoufalých rodičů, kteří jsou kolikrát zděšení, když jim dítě barvitě líčí, za jaké zbytečnosti a hlouposti všechny své peníze utratilo.

Kapesné je obecně považováno na nejlepší způsob učení se samostatnosti a ekonomické a finanční gramotnosti. Dítě se tak (nejprve na malých a s věkem se postupně zvyšujících částkách) učí předvídat výdaje, rozeznávat potřeby od přání (tedy zjišťuje, že za částku, kterou má, si nemůže koupit vše, a musí si vybrat) a tím stanovovat priority. To hlavně v případech, že dostává všechny peníze nejen pro sebe, ale když si z této částky musí hradit i drobnější výdaje jako například lístek na MHD.

Snad nejčastější problém, který rodiče s otázkou kapesného řeší, je výše částky, která je pro dítě přiměřená. Je proto vhodné prodiskutovat s dětmi, a převážně s dospívajícími, jejich potřeby a domluvit se na cyklické částce, která jim bude vyplácena. Tuto hranici by pak neměli překročit. A v tomto důrazně vybízí Klimeš (2007) rodiče k důslednosti. Pokud rodiče důslední nebudou, cíl naučit své děti hospodařit s penězi se může naprosto minout účinkem.

Peníze na požádání

Metodu peněz na požádání používají především ti z rodičů, kteří jsou přesvědčeni, že pravidelné výplaty/kapesné vedou děti ke konzumnímu způsobu života, kteří chtějí své děti naučit, že peníze nejsou důležité a nečinit je tak pramenem jejich jistoty (Laniado, 2002).

Ať už je ale pravý důvod jakýkoli, je tato metoda získávání financí, podle výsledků v praktické části této práce, u žáků nejčastější.

Peníze jsou tak udělovány nepravidelně v proměnlivých částkách, které závisí na různých okolnostech. Výhodou (především ze strany rodičů) je možnost kontroly výdajů, jelikož peníze jsou vydávány na konkrétní účel.

Ovšem aby pro dítě byl tento způsob získávání financí výchovný, je podle Laniada (2002) potřeba peníze dítěti čas od času odmítnout, aby nezískalo dojem, že mají rodiče nevyčerpatelné zdroje peněz. Proto je důležité, aby děti chápaly, že peníze dostávají převážně na uspokojení svých potřeb (případně některých svých přání). Bylo by nevhodné, aby si děti vykládaly poskytování peněz jako známky lásky nebo dokonce jako nejjednodušší způsob, aby měli od nich rodiče klid.

Dalším nechtěným důsledkem, který metoda peněz na požádání může způsobit, je, že si děti zvyknou hospodařit s penězi chaoticky a nepředvídavě. Nehledě na to, že většinou děti, které si dokážou o peníze říct, lépe se prosadit před sourozenci nebo se lépe „vlichotit“, mají velké šance, že dostanou více peněz.

V souvislosti s dospívajícími upozorňuje Klimeš (2007) ještě na další skutečnost, a sice že pro tyto „skoro dospělé“ je krajně nepříjemné o peníze rodiče žádat. Když si děti o peníze říkají, pak u nich může docházet ke zbytečným pocitům ponížení.

Proto při praktikování této metody považuje jak Laniado (2002) tak Klimeš (2007) za zásadní a důležité, stanovit dětem jasné hranice. Je to výhodné, jak pro rodiče (hlavně pak pro ty, kteří mají problémy dětem peníze na neustále se zvyšující potřeby a četnější přání odmítat vydávat), tak i pro děti, pro které jsou nastavená a fungující pravidla mnohem pochopitelnější, lépe se jim tak přizpůsobují a pomáhají jim vytvořit k penězům nenarušený vztah.

Společná pokladna

Získávání financí ze společné pokladny je na rozdíl od metody říkání si o peníze podle svého průzkumu nejméně obvyklé. Společnou pokladnou může být podle Laniada (2002) krabička, zásuvka nebo jiné místo, kde rodiče nechávají menší částku, kterou pravidelně dopl-

ňují. Když děti něco potřebují, mohou si z této částky peníze vzít za podmínky, že to proberou s rodiči nebo nechají zprávu, která jejich výběr vysvětluje.

Tím, že rodiče s dětmi diskutují o účelu, na který chtějí peníze použít, jim mohou pomáhat poznávat hodnotu peněz. „*Nesvěřují jim určitou částku na útratu, ale učí utrácet za věci, které opravdu mají cenu.*“ (Laniado, 2002, s. 113)

Kromě toho se děti učí také solidárnosti, tím že si díky této metodě uvědomují potřeby svých sourozenců, kteří z této pokladničky samozřejmě také čerpají.

To, že děti nepřijímají peníze z rukou dospělého, jim umožňuje učit se samostatnosti, a přináší pocit povinnosti nezklamat důvěru, kterou takto jejich rodiče projevují. Pokud děti důvěru nezklamou, mohou dětem rodiče poskytnout větší svobodu např. zvyšováním částky nebo zrušením povinnosti udávat a vysvětlovat důvod výběrů.

Jediné nebezpečí u této metody vidí Laniado (2002) v tom, že děti, stejně jako u předchozí metody, mohou nabýt dojmu, že pokladnička je nevyčerpatelným zdrojem financí.

Vydělávání

Práci dětí do 15ti let upravuje nový zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., který vstoupil v účinnost 1. října 2004 a který zakazuje práci dětí. Podle § 121 se dítětem rozumí fyzická osoba mladší 15ti let nebo i starší 15ti let, pokud nemá ukončenou povinnou školní docházku (a to až do doby jejího ukončení).

Je ale možné zažádat na příslušném úřadě práce o výjimku v případě, že se jedná o činnost uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní. V tomto případě děti od 10ti do 15ti let mohou pracovat maximálně 4 hodiny denně a maximálně 20 hodin týdně. Pracovat od 22:00 do 6:00 zákoník práce zakazuje dětem úplně (Zákon č. 435/2004 Sb., § 123, 2004).

Byť jen málo dětí do 15ti let má díky zákoníku práce možnost pracovat, je tento způsob získávání peněz z hlediska výchovy, učení se finančnímu hospodaření a ekonomické nezávislosti nejučinnější. Dítě se tak učí zodpovědnosti především plněním pracovních povinností (dochvilnost, dodržování pracovních pravidel, jednání s nadřízenými, spolupracovníky, zákazníky aj.), díky vlastní zkušenosti pochopí význam schopností, znalostí a profesionálních kvalit a v neposlední řadě také lépe pozná hodnotu peněz.

Příkladem mohou být slova maminky 14ti letého Michala, kterou Laniado cituje ve své knize: *„Když syn o prázdninách dostal na brigádě svou první výplatu, pochopil, kolik námahy musí vynaložit, aby si něco vydělal. Od té doby mi poděkuje pokaždé, když mu dám peníze a nic za ně nechci.“* (in Laniado, 2002, s. 115)

Mimořádné peníze

Za mimořádně získané peníze považuji peníze získané formou daru k nějaké příležitosti: k narozeninám, svátku ukončení školního roku od prarodičů apod. Uvádím je zde jako jeden z možných zdrojů financí dítěte. Nicméně proto, že jde spíše o dárek než výchovnou metodu, nebudu tento zdroj financí blíže popisovat.

Je obtížné určit, která z výše uvedených metod je pro děti a potažmo rodiče nejpřínosnější. Každá má co nabídnout a každá na druhé straně přináší i různá úskalí. Podle Laniada (2002) předpokládá hospodaření s penězi výchovná rozhodnutí a hodnotový žebříček, v němž sami často nemáme jasno.

Klimeš (2007) upozorňuje také na fakt, že jiné problémy ohledně peněz se řeší v chudých a jiné v movitých rodinách. *„Nejde o to držet děti zkrátka, nebo jim naopak dopřávat luxus. Problém je zakopán v tom, že movití rodiče musejí často uměle vytvářet limity, finanční stropy, a tak cíleně učit děti jednotlivé dovednosti, které u chudších rodin vznikají zcela přirozeně a samovolně. V tomto je výchova v bohatém prostředí náročná.“* (Klimeš, 2007, str. 33)

A tak se rodiče budou muset sami rozhodnout, zda budou svým dětem dávat peníze, kolik, v jakém věku či jakou formou.

3 FINANČNÍ GRAMOTNOST

K definování samotné finanční gramotnosti se dostanu přes vymezení základních pojmů, které s tímto tématem bezprostředně souvisí. Poté už jen zbývá završit tuto kapitolu i celou teoretickou část zmínkou některých současných produktů, které nám mohou pomoci rozvíjet naši finanční a ekonomickou gramotnost.

3.1 Základní pojmy

Vzdělávání v oblasti ekonomické a finanční gramotnosti je záležitostí teprve několika málo posledních let. Během nich se tak s pojmy užívanými především v ekonomické sféře setkává i širší veřejnost. Proto zde uvádím několik pojmů, které s tematikou ekonomické a finanční gramotnosti velmi úzce souvisí.

Ekonomická gramotnost (EG)

Ekonomická gramotnost je širší oblastí, která kromě toho, že zahrnuje gramotnost finanční, obsahuje např. schopnost zajistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientovat se na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích. Kromě toho také vysvětluje základy fungování ekonomiky jako vlastnictví, dělbu práce, koloběh zboží a služeb v ekonomice, tvorbu cen či daně (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007).

Ekonomická gramotnost je tedy schopnost pochopit principy fungování kterékoli oblasti ekonomiky, včetně financí. Teprve na základě ekonomické gramotnosti lze budovat gramotnost finanční.

Finanční gramotnost (FG)

Finanční gramotnost je vymezena jako „*soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb.*“ (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, str. 7)

Protože je tento pojem pro mou práci klíčový a pro svou novost dosud málo známý a používaný, budu se jím zabývat podrobněji v následující kapitole.

Finančně gramotný občan

Finančně gramotný občan pak na základě výše uvedené definice je charakterizován jako člověk, který je schopen orientovat se v problematice peněz a cen a který odpovědně spravuje osobní či rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007)

Finanční inteligence.

Obecně lze říci, že finanční inteligence je schopnost dobře hospodařit s penězi a majetkem. Bukač (2007) tuto definici ještě dále specifikuje jako schopnost pružně a racionálně reagovat na změny životní a finanční situace a využívat k tomu nejvhodnějších nástrojů, což může znamenat např. neutráct zbytečně a bezhlavě, nepoužívat nepotřebné nebo nevhodné finanční produkty, ale také maximalizovat výnosy ze svých úspor a investic a přitom mít zmapována a pokryta možná rizika. Jako součást finanční inteligence dále zmiňuje finanční plánování, které znamená vědět, kdy a jakým způsobem je nejvýhodnější si peníze půjčit a kdy je naopak nepříhodnější okamžik půjčky splatit.

Jak Bukač (2007) tak Kyiosaki (2005) se shodují v tom, že finanční inteligenci tvoří především znalosti a zkušenosti, a tudíž je tedy v naší moci tuto inteligenci praxí zvýšit.

3.2 Finanční gramotnost

Protože je téma finanční gramotnosti poměrně nové, existuje jen málo zdrojů, kde by byla podána výstižná a precizní definice. Proto vycházím především z definice uvedené v dokumentu „Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách“ vydaného v aktualizované verzi v prosinci 2007 MF, MPO a MŠMT, který FG charakterizuje jako „*soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb.*“ (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, str. 7)

3.2.1 Složky finanční gramotnosti

Výše uvedenou definici FG lze jinými slovy popsat jako individuální schopnost každého z nás odpovědně spravovat osobní a rodinný rozpočet, rozumět a orientovat se v otázce peněz a cen a flexibilně reagovat na měnící se situace na finančním trhu.

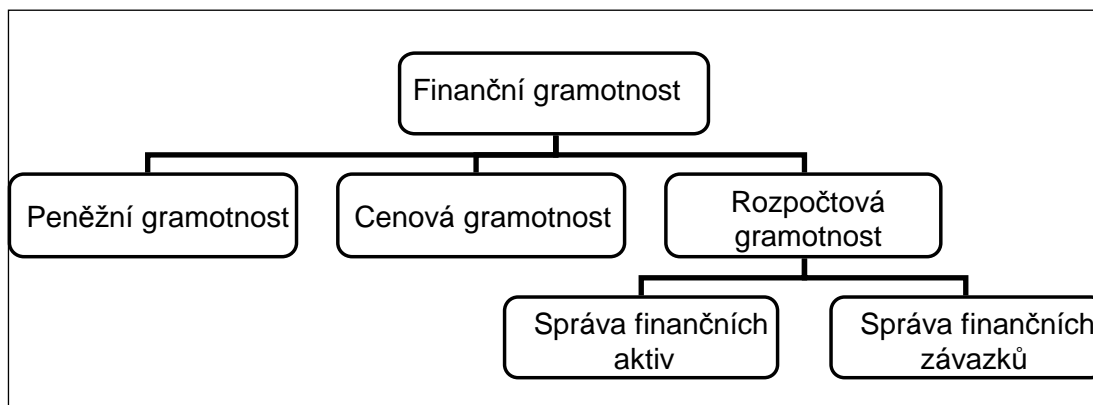
V definici můžeme vyzorovat strukturu FG, kterou tvoří tři základní složky. Jsou jimi: peněžní, cenová a rozpočtová gramotnost.

Peněžní gramotnost je charakterizována kompetencemi, které se týkají hospodaření s penězi a transakcemi s nimi, a to jak v jejich hotovostní tak bezhotovostní formě. Kromě toho patří do této složky také správa nástrojů určených pro tyto transakce. Jedná se například o bankovní účty, kreditní karty apod.

Cenová gramotnost představuje kompetence, které se vztahují k cenám, jejich tvorbě a cenovým mechanismům obecně. Protože je cena závislá především na čase, je nedílnou součástí této složky porozumění principu „ceny peněz“ v čase. Do této složky můžeme tedy zahrnout úrokové a úvěrové sazby nebo inflaci.

Rozpočtová gramotnost představuje dvě složky **obecné** – kompetence potřebné pro správu osobního a později i rodinného rozpočtu a schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. A dále dvě složky **specializované**, a sice správu finančních aktiv (vklady, investice, pojištění apod.) a správu finančních závazků (úvěry, leasingy apod.).

Rozpočtová gramotnost tak předpokládá, že se finančně gramotný člověk bude orientovat na trhu finančních produktů a služeb a s ohledem na měnící se konkrétní životní situaci vhodně vybírat mezi nimi na základě jejich porovnání. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007)

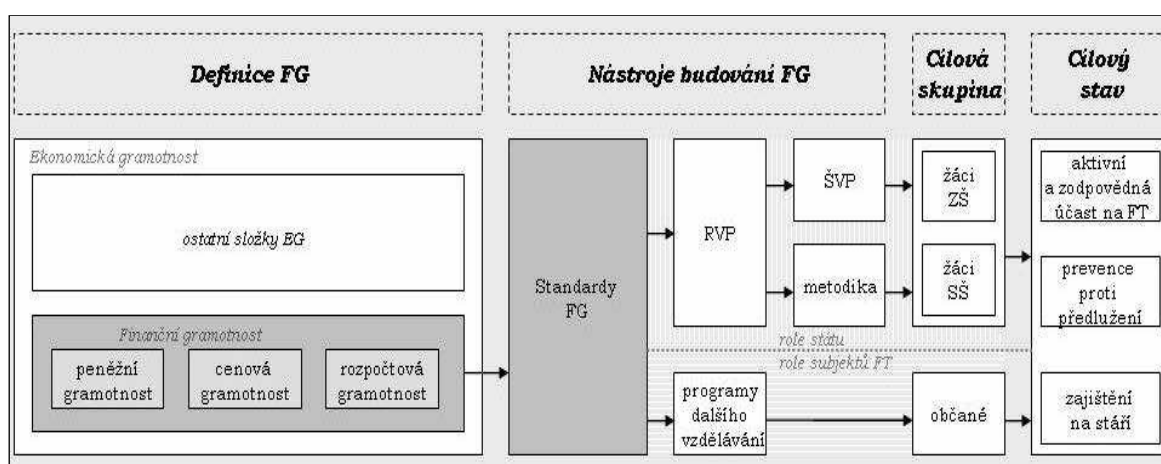
Obrázek 2 Složky finanční gramotnosti

Kromě výše zmíněných tří složek, jsou nedílnou součástí FG také nezbytné makroekonomické aspekty (orientace v základních vztazích mezi jednotlivými sektory ekonomiky a porozumění pojmům s tím souvisejících jako např. HDP, inflace, úroková míra) a oblast daňová. Důvodem je skutečnost, že se tyto aspekty významně podílí na finančních zdrojích jednotlivců i domácností, a mají tedy významný vliv na peněžní toky v soukromých financích.

FG tvoří jednu ze složek tzv. *klíčových kompetencí*, tedy znalostí, dovedností a hodnotových postojů, které by měl občan mít, aby se dokázal uplatnit v současné společnosti. Proto k FG neodmyslitelně patří i *gramotnost numerická* (týkající se především finančních numerických úkonů), *gramotnost informační* (schopnost vyhledat, použít a vyhodnotit relevantní informace v dané souvislosti) a *gramotnost právní* (orientace v právním systému, přehled o právech a povinnostech, ale také možnostech, kam se obrátit o pomoc). Rozvoj těchto kompetencí je prostředkem k vytváření a posilování nejen ekonomického, ale současně také politického a právního myšlení občanů. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007)

3.2.2 Standardy finanční gramotnosti

Na základě definice FG pak lze odvodit konkrétní standardy FG, které stanovují ideální úroveň FG pro různé cílové skupiny, resp. cílový stav finančního vzdělávání pro různé stupně vzdělávání. Tyto standardy jsou následně implementovány do RVP (rámcových vzdělávacích programů) či slouží jako východisko při tvorbě konkrétních vzdělávacích programů a aktivit směřujících k rozvoji a zvyšování úrovně FG žáků a dospělé populace, resp. specifických cílových skupin, viz obrázek č. 2.

Obrázek 3 Role standardů finanční gramotnosti. Zdroj: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 9*

V první fázi (rok 2007) byly pro počáteční vzdělávání vymezeny tři standardy FG (dle cílových skupin):

- standard FG pro žáka 1. stupně ZŠ,
- standard FG pro žáka 2. stupně ZŠ
- standard FG pro žáka SŠ - odpovídá standardu FG dospělého občana přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáků na SŠ. (Standardy FG v rozsahu určeném k implementaci do RVP viz PŘÍLOHA P II.)

Na formulaci těchto standardů FG se podílela mezirezortní skupina složená ze zástupců MF, MŠMT, VÚP, NÚOV a Asociace obchodních akademií. (Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007)

Zavádění finanční gramotnosti do škol a do povědomí veřejnosti je vítáno a přijímáno většinou pozitivně. Nicméně objevují se i názory opačné jako například názor Lauren Willis (mimořádná profesorka Loyolské právnické školy v Los Angeles, její specializací je regulace finančních produktů) uvedený v článku Stephena Gendela (2008). Podle jejího názoru je vyučování finanční gramotnosti nejen plýtvání časem, ale může být dokonce i nebezpečné.

Nemožnost kvalitního finančního vzdělávání vidí především v rychle se měnících finančních produktech, kdy vzdělávání zůstává vždy krok za současným stavem. Odvolává se tak na studie, které ukazují, že ani hodiny osobních financí na školách ani soukromé semináře nevedou k lepšímu finančnímu chování. A co více, je možné, že je tomu právě naopak. Výuka finanční gramotnosti dává lidem iluzi, že umí dobře hospodařit se svými financemi. Takže místo aby radši vyhledali pomoc, udělají špatné rozhodnutí.

Spíše než z každého udělat finančního úředníka vidí východisko ukázat lidem, že ti, kdo jim nabízí finanční produkty, nemají často na srdci jen jejich dobro. Dalo by se tedy říct, že nabádá ke kritickému myšlení. Na druhé straně jsou to ale i politici, kdo by měl k řešení situace přispět, a sice regulací finančních produktů tak, aby byly pro spotřebitele příznivé a především bezpečné (Gendel, 2008).

3.3 Současné možnosti získávání finanční gramotnosti

Současnou nabídku možností získání FG a EG pro děti a dospívající (ale nejen pro ně) jsem rozdělila do dvou základních oblastí. Jde o tištěnou podobu (knihy a hry) a banky, které si začínají získávat už i ty nejmenší klienty prostřednictvím dětských bankovních účtů, vkladních a spořitelních knížek a nově i kreditních karet s cílem naučit je hospodařit i s „neviditelnými“ penězi.

3.3.1 Knižní trh a hry nejen pro děti

V oblasti finanční gramotnosti patrně nejvíce přispívá na knižní trh investor a obchodník Robert Kiyosaki, jehož série 18ti knih „**Bohatý táta, chudý táta**“ je nejen mezi mladými lidmi velmi populární. To dokazují nejrůznější internetová diskusní fóra, ve kterých se mů-

žeme dočíst velmi pozitivní kritiku. Kiyosakiho knihy jsou psány velmi jednoduchým čtivým jazykem a zaměřují se na různé skupiny čtenářů už od 10ti let. V roce 2001 byla např. publikována kniha "**Bohaté dítě, chytré dítě**" se záměrem pomoci rodičům naučit své děti finančním zákonitostem.

Protože se vláda usnesla na tom, aby byly děti na základních a středních školách vzdělávány v oblasti financí a ekonomie, objevily se na knižních pultech také učebnice. V roce 2006 to byl „**Tajný deník Barborky Syslové aneb Cesta k finanční nezávislosti**“ vydaný ve spolupráci s Nadačním fondem Arnošt. Cílem knihy je naučit děti finanční samostatnosti, podnítit jejich zájem o hodnotu peněz a ukázat jim, jak se peníze vztahují k životu. Autoři knihy Háša a Oupic vychází z Kiyosakiho knih, jehož jméno tam několikrát zazní („strýček Kiyosaki“). Jelikož ale podle MŠMT není kniha v souladu s RVP a pedagogickými metodami, nefiguruje jako oficiální učebnice finanční gramotnosti. Některé z výhrad, které mluví MŠMT Helena Müllerová (2008) uvedla, jsou následující:

- kniha představuje pouze jeden model rodiny a jejího hospodaření,
- pozice zaměstnance je v publikaci spojována s chudobou,
- kniha nenutí čtenáře ke kritickému myšlení a uvažování o správných či nesprávných postupech jednotlivých finančních kroků
- finanční situace jsou podávány zjednodušeně a jednostranně (pro zjednodušení příkladů se nepočítají úroky, DPH, poplatky či inflace)

Finanční gramotnost na školách je hlavně v rukou učitelů. Není tedy určen prostředek - **jak** děti učit, nýbrž cíl - **co** mají děti znát. I přestože tato publikace nebyla MŠMT uznána jako oficiální učebnice, učit podle ní ministerstvo nezakazuje (Čermák, 2008).

Další učebnicí a novinkou na trhu se v roce 2008 stala kniha „**Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia**“ od autorů Skořepy a Skořepové opatřená ještě příslušnými pracovními sešity. Kniha přímo zpracovává Standardy finanční gramotnosti a vychází tak vstříc Systému budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, tedy materiálům vypracovaných na základě usnesení vlády a garantovaných MŠMT ČR. Kniha tak seznamuje čtenáře například s tím, jak nakládat s penězi, vysvětluje pojem

inflace či obeznamuje se základními právy spotřebitelů. Obsahuje ale i jiná témata a pojmy, které zpravidla zůstávají pro část občanů velkou neznámou.

Hry nejen pro děti

Za předchůdce deskových her učící finanční gramotnosti lze považovat i takové hry jako jsou „**Dostihy a sázky**“ či „**Monopoly**“. Ovšem na současném trhu se objevují i hry nové, vyrobené přímo s cílem zvýšit finanční gramotnost.

I v této oblasti je hlavním přispěvatelem již zmiňovaný Robert Kiyosaki, který vytvořil tři deskové a programové hry "**Cashflow**" pro dospělé i děti. Hry vychází z jeho vlastních knih a plní už i pulty českých obchodů. Hry mají také internetovou podobu a jsou uzpůsobeny dětem už od dvou let. Bohužel jsou některé z nich pouze v anglické verzi (např. www.richkidsmartkid.com).

3.3.2 Bankovní produkty určené dětem

Také banky se podílí na zvyšování finanční gramotnosti dětí a dospívajících. „Dětských“ bankovních produktů je na trhu hned několik a mají společné to, že jsou nabízeny za zvýhodněných podmínek, ovšem s různě velkými omezeními. Tím největším je zdá se nemožnost dítěte do završení plnoletosti či získání občanského průkazu volně disponovat se svým účtem. Nicméně to už se pomalu ale jistě stává minulostí a v posledních letech se začínají banky zaměřovat na děti školou povinné a vydávají produkty určené přímo s cílem naučit je s penězi hospodařit. Jak říká Belada (2009), zástupce vedoucího marketingu pro retailové bankovníctví KB: *„Dětská platební karta je vlastně pomocníkem rodičů při finanční výchově dětí. Rodiče mohou posílat dětem kapesné na účet a nastavit týdenní limity tak, aby měli přehled nad výší výběrů z bankomatu.“* (Prima karta pro děti od Komerční banky oslavila úspěšný první rok na trhu, 2009)

První, a dlouhou dobu jediná banka, která umožnila mladým klientům disponovat se svými penězi, je WSPK.

WSPK (Waldviertel Sparkasse von 1842) patří k menším bankám s působností omezenou na Prahu a jihočeský kraj. Pro děti od 6 – 14 let nabízí vkladní knížku, na kterou si mohou

sami peníze uložit a sami je i vybrat, tedy pokud vybíraná částka nepřesáhne hodnotu 200 Kč. Minimální vklad, výběr i zůstatek je 50Kč. (Dětská KNAX vkladní knížka, 2009)

Ostatní banky ale nezůstávají pozadu a v posledních letech se předhánají, která z nich nabídne výhodnější produkty, kterými získá více klientů.

Od začátku roku 2008 **Dětské konto Komerční banky** vydává pro děti starších 8 let kreditní karty. Karta slouží k výběrům z bankomatů, její vydání je zdarma a za výběry v bankomatech KB klienti neplatí žádný poplatek. Zdarma je i možnost změny PINu, aby si její dítě snadno zapamatovalo. Velmi atraktivní je pro děti i výběr vlastního obrázku na kartu. Prostřednictvím internetového bankovníctví „Mojebanka“ navíc rodiče vědí, kdy dítě vybíralo a kolik. (Sazebník a úrokové sazby, 2009)

Poštovní spořitelna nabízí pro děti ve věku 12 – 15 let program **Mini k postžirovému účtu**. Kromě plnohodnotného postžirového účtu mj. s možností zřízení služeb elektronického bankovníctví dítě získá i mezinárodní platební Maxkarta, s níž může v rámci týdenního limitu (500 Kč) vybírat hotovost na poštách i v bankomatech a dokonce i bezhotovostně platit v obchodech. Bezplatnou součástí karty je navíc její pojištění proti odcizení a zneužití a dokonce i pojištění pro případ invalidity nebo smrti v důsledku úrazu na 100 000 Kč. (Maxkarta, 2009)

Xtra konto České spořitelny je sporožirový účet s bankovní kartou **Junior Xtra**, určený dětem od 10 do 15 let. Vkládat na účet může kdokoli, i dítě. Hotovostní výběry a bezhotovostní převody z účtu může provádět vždy zákonný zástupce dítěte, dítě pouze v případě, že mu to zákonný zástupce umožní. Výběr hotovosti z účtu je předpokládán spíše s využitím zmíněné **Xtra karty**, kterou lze použít právě jen pro výběry hotovosti z bankomatů České spořitelny v rámci nastaveného limitu. Možnost elektronického bankovníctví ke kontu banka zatím nenabízí. (Sdělení klientům České spořitelny, 2009)

Výše zmíněné formy rozvíjení finanční a ekonomické gramotnosti nastiňují možný vývoj produktů na trhu. Jsou sice ještě na počátku, ale potěšující je, s jakou rychlostí dokázali reagovat na akutní potřebu občanů (hlavně dětí) získat základní finanční dovednosti. Je sice pravdou, že učit se lze také pokusem a omylem, nicméně finanční ztráta, která z neznalosti důsledků finančního rozhodnutí hrozí, může člověka poznamenat i na celý život.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM NA ZLÍNSKÝCH ZÁKLADNÍCH ŠKOLÁCH

Pro empirický výzkum bakalářské práce jsem si s ohledem k tématu vybrala žáky 9. tříd zlínských základních škol.

Tato věková kategorie je pro mě zajímavá tím, že finanční nároky 15-ti letých dospívajících jsou bezpochyby daleko vyšší než ku příkladu u dětí prvních tříd. Nepochybně velký tlak vyvíjí i reklamní průmysl, který neodbytně láká ke koupi toho kterého zboží. Zároveň ale ještě vzhledem ke svému věku nemají tito adolescenti možnost si peníze vydělat (viz kapitola 2.3) a jsou tak v drtivé většině případů odkázáni jen na peníze příbuzných (hlavně rodičů). Dosažením občanského průkazu a ukončením povinné školní docházky se žákům nabízí možnost si peníze vydělat a udělat tak výrazný krok k samostatnosti, nejen finanční. Proto bych prostřednictvím tohoto výzkumu chtěla udělat alespoň malou sondu do jejich řad a zjistit, jak jsou připraveni pohybovat se na finančním trhu, jak hospodaří s penězi či co soudí o svých znalostech, které o nich mají.

Místem, které jsem pro výzkum zvolila, se stal Zlín. Jednak proto, že ve Zlíně studuji, ale také z toho důvodu, že jsem tady nenalezla podobné šetření ani anketu, které by se zabývali tematikou finanční či ekonomické gramotnosti.

4.1 Cíl výzkumu

Za hlavní cíl výzkumu jsem si vytyčila **zmapovat finanční** a orientačně také ekonomickou **gramotnost žáků 9. tříd zlínských základních škol**.

K dosažení tohoto cíle jsem si zvolila následující dílčí cíle:

- Zmapovat, jak žáci hospodaří s penězi. (Odkud finance získávají, za co je utrací a zda si dělají rezervy do budoucna.)
- Odhalit průměrnou výši a nejčastější formu měsíčního příjmu financí.
- Zjistit, zda je představa žáků o tom, kolik co stojí, reálná, a zda jsou si vědomi svých práv, která mají jako spotřebitelé.

4.2 Metody výzkumu

Pro svůj kvantitativní deskriptivní výzkum jsem zvolila **metodu dotazníku**. Jevila se mi jako nejvhodnější z toho důvodu, že mým cílem bylo získání většího počtu informací od většího počtu respondentů. Nešlo mi tedy o to, postihnout problém do hloubky, nýbrž spíše zmapovat současný stav ekonomických a finančních dovedností žáků ve větší šíři.

Výzkum byl prováděn jednorázově a anonymně, což by mělo zaručit pravdivější odpovědi respondentů.

Dotazník obsahuje 18 otázek několika typů. Použila jsem **otázky uzavřené** s volbou jedné z odpovědí, **polouzavřené**, kde možnost „jiné“ dává prostor pro odpověď v případě, že nabízené možnosti nejsou pro respondenta vyhovující či dostačující, a **otevřené**, ve kterých má respondent naprostou volnost vyjádření. Poslední typ otázek tvoří otázky, ve kterých je úkolem respondenta seřadit položky.

Dotazník tvořil jeden po obou stranách potištěný list papíru. Ačkoli se tímto písmo zmenšilo, považuji variantu vyplňování jednoho listu pro žáky přece jen více motivující než vyplňování čtyř stran. Dotazník je k nahlédnutí v příloze (PŘÍLOHA P II).

Dotazník je sestaven tak, aby podával informace ze tří základních okruhů. Jedna oblast otázek poskytuje informace o zkoumaném vzorku, další obsahuje otázky týkající se ekonomické gramotnosti a poslední postihuje gramotnost finanční. Nicméně jsem použila jiné členění, které považuji za daleko více v souladu s dílčími cíly mého výzkumu, a sice:

1. Informace přibližující profil respondenta (otázky: 1, 2, 3, 4 a 5)
2. Hospodaření s penězi (příjmy, výdaje, spoření) (otázky: 7, 9, 10, 11 a 12)
3. Kapesné (otázky: 6, 8, 14, 15 a 16)
4. Znalosti (otázky: 13, 17 a 18)

Vyhodnocování probíhalo podle jednotlivých položek dotazníku. Odpovědi respondentů jsou pro větší přehlednost znázorněny v grafech a tabulkách.

4.3 Výzkumný soubor

Zkoumaný soubor tvořili žáci 9. tříd následujících zlínských základních škol:

- ZŠ Komenského I (4. ZŠ)
- ZŠ Komenského II (5. ZŠ)
- ZŠ Zlín, Štefánikova (9. ZŠ)
- ZŠ Zlín, Okružní (16. ZŠ)

Celkově bylo rozdáno 150 dotazníků. Po jejich shromáždění bylo zjištěno, že návratnost činila 89%. Po následné kontrole korektnosti odpovědí na jednotlivé otázky bylo 12 dotazníků vyřazeno jako chybně vyplněných. Za chybné byly považovány ty, které nebyly vypsané v souladu s pokyny, a ty, které obsahovaly zjevně nesprávné odpovědi. Pro samotnou analýzu a zpracování výsledků tak zůstalo 122 správně vyplněných dotazníků.

Profil respondentů

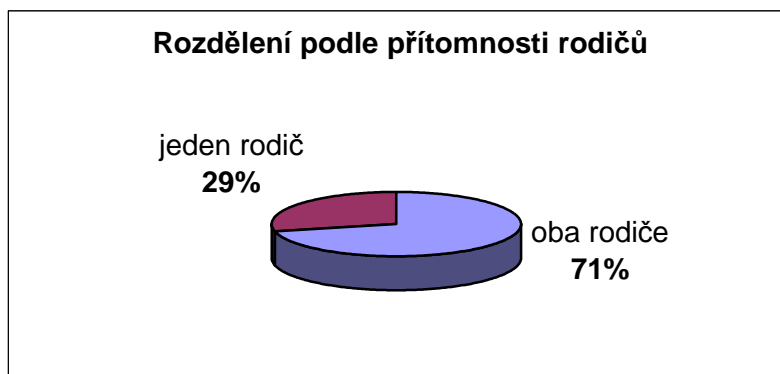
Celkový počet respondentů, ze kterého vycházím, tvořilo 122 žáků 9. tříd. Profil respondentů zjišťovaly otázky na pohlaví, jejich rodinné zázemí a v neposlední řadě také na příčinku, kterou v jejich hodnotovém systému zaujímají peníze.

Soubor 122 žáků tvořilo 32% chlapců a 68% dívek. V ostatních otázkách už pohlaví nezhledňuji a vycházím z celkového počtu všech žáků.

Graf 1 Rozdělení podle pohlaví

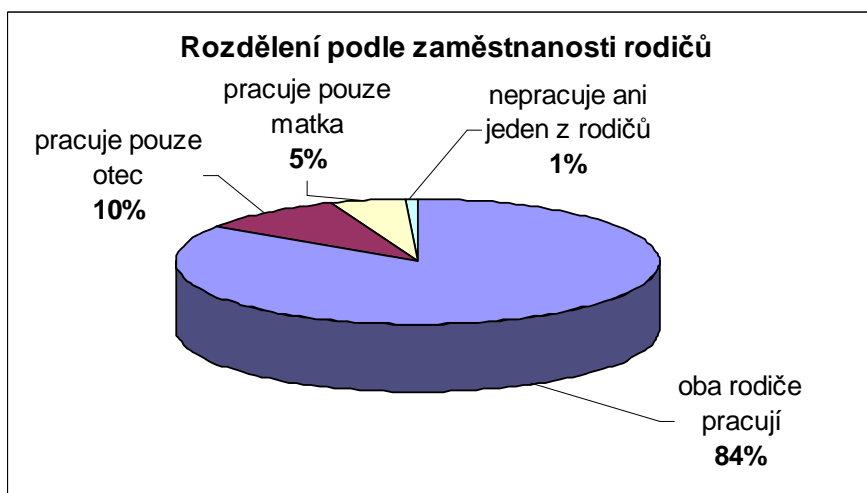
Na otázku, zda respondenti žijí v domácnosti s oběma nebo jen jedním rodičem, bylo zjištěno, že 71% z nich žije v úplné rodině, zatímco zbývajících 29% pouze s jedním z rodičů.

Graf 2 Rozdělení podle přítomnosti rodičů

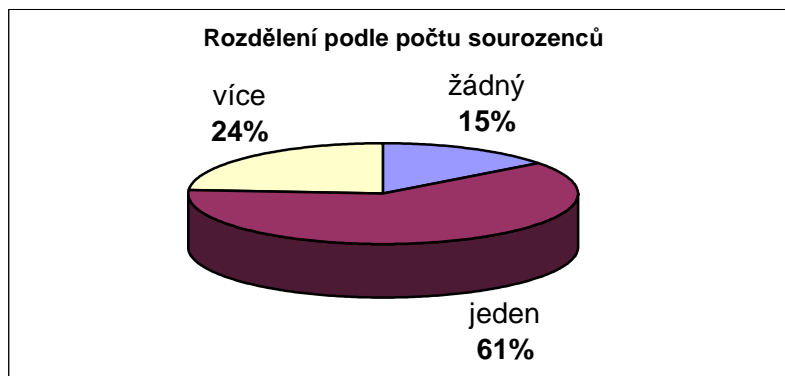
Otázkou, zda rodiče mají zaměstnání, jsem chtěla nastínit finanční situaci v rodině. Tedy zda je rodina zajištěna oběma pravidelnými příjmy, jen jedním nebo žádným. Přičemž mateřská dovolená byla považována jako „nemá zaměstnání“. Bohužel jsem ale v otázce dostatečně nezdůraznila, že mám na mysli příjmy v domácnosti, ve které dítě žije. Žáci tak (na základě srovnání výsledků s předchozí otázkou) podávali informace i o rodičích, kteří s nimi již nežijí. Ačkoli se tímto výsledky zkreslily a nemají už zamýšlenou výpovědní hodnotu, přesto přikládám získané odpovědi.

Z grafu je patrné, že 84% žáků má oba rodiče zaměstnané, u 10% pracuje pouze otec u 5% pouze matka a u 1% jsou oba rodiče bez zaměstnání.

Graf 3 Rozdělení podle zaměstnanosti rodičů

Výši financí v rodině může ovlivňovat také počet dětí. Proto další z otázek směřovala na počet sourozenců, kteří žáci mají. Nejvíce jsou v zastoupení rodiny se dvěma dětmi 61%, jedináčků je 15% a více než jednoho sourozence má 24% dětí.

Graf 4 Rozdělení podle počtu sourozenců

Na jakém pořadí se v hodnotovém žebříčku žáků nachází peníze, bylo zjišťováno otázkou, ve které měli žáci seřadit hodnoty podle důležitosti. Tabulka 1 udává hodnoty seřazené od nejdůležitější po ty nejméně důležité. U každé položky je ve vedlejší kolonce tabulky připsáno průměrně udávané pořadí. Za nejdůležitější považují žáci zdraví, peníze se umístili až na 6. místě.

Hodnoty:	Průměrné pořadí:
1. Rodina	2,12
2. Zdraví	2,71
3. Přátelé	3,19
4. Láska	3,79
5. Škola/zaměstnání	4,90
6. Peníze	5,53
7. Koníčky, zájmy, zábava	5,78
8. Jiné	8,91

Tabulka 1 Preferované hodnoty žáků

4.4 Průběh výzkumu

Výzkum proběhl v březnu 2009 v 9. třídách zlínských základních škol v podobě anonymních dotazníků. Celkově se ve Zlíně nachází 14 základních škol, které mají většinou jednu či dvě deváté třídy. Školy se třemi třídami jsou spíše výjimkou. Průměrný počet žáků v jedné třídě se pohybuje mezi 20 až 25.

Prostřednictvím internetu jsem oslovila několik škol, nicméně kladně mi odpověděly pouze čtyři z nich: ZŠ Komenského I, ZŠ Komenského II, ZŠ Zlín, Štefánikova a ZŠ Zlín, Okružní. Se zástupci ředitelů jsem se dohodla na nejvhodnější formě průběhu šetření. Jediný požadavek z mé strany, bylo zajištění dohledu při vyplňování dotazníků. Tím jsem chtěla na jedné straně zajistit jejich větší návratnost, a na straně druhé docílit, aby žáci brali výzkum vážně.

Šetření probíhalo ve všech případech v hodinách rodinné/občanské výchovy. Z organizačních a časových důvodů jsme se se zástupci dohodli na tom, že dohled budou vykonávat vyučující těchto předmětů. S nimi jsem se osobně setkala a předala dotazníky spolu s potřebnými instrukcemi a správnými odpověďmi k otázce číslo 13 – ty mohly být rozdány kdykoli, ale nejdříve až po sesbírání všech dotazníků.

Vyplňování dotazníků zabralo žákům asi 10 minut. Dotazníky jsem analyzovala.

4.5 Analýza údajů

V této části jsou vyhodnoceny jednotlivé odpovědi respondentů. Ty jsem rozčlenila do tří základních témat (viz kapitola 4.2). V prvním se žáků ptám na to, jak s penězi hospodaří – tzn. na příjmy, výdaje, spoření. Námětem druhého je kapesné, třetí testuje finanční gramotnost a táže se na kvalitu a zdroj těchto znalostí.

Některé možnosti odpovědí uvedené v tabulkách a grafech jsou pro větší přehlednost zkrácené. V dotazníku jsou více rozepsány tak, aby byly pro žáky dostatečně srozumitelné.

I. Hospodaření s penězi

V otázce: „*Jak nejčastěji získáváte peníze?*“ měli žáci seřadit nabízené možnosti od nejčastějších zdrojů financí (1) až po ty nejméně časté (7). Eventualita „jiné“ umožnila rozšířit seznam položek. Pokud respondent uvedeným způsobem peníze nezískával vůbec, dopsal do políčka „0“. Při vyhodnocování bylo zohledněno jak pořadí položky, tak i četnost odpovědí na ni.

V tabulce 2 jsou seřazeny zdroje od nejčastějších způsobů získávání financí až po ty nejméně běžné a vedle jednotlivých položek je uvedeno průměrně uváděné pořadí a počet respondentů, kteří tuto položku zvolili (tedy těch, kteří dané položce přisoudili hodnotu různou od „0“).

Tabulka ukazuje, že nejčastěji žáci získávání peníze tím způsobem, že rodiče o požadovanou částku požádají. Následují mimořádné příležitosti, při kterých je dítě obdarováno určitou finanční částkou. Třetí místo obsadilo kapesné. Naopak nejméně používaná je tzv. společná pokladna.

Možnosti získávání peněz:	Průměrné pořadí:	Četnost odpovědí:
1. Čas od času si řeknu o peníze podle toho, jak je potřebuji.	2,63	109
2. Mimořádně dostávám peníze, když mám narozeniny, svátek, když jsou Vánoce, Velikonoce a podobné příležitosti.	2,82	116
3. V pevně stanovených termínech dostávám určitou částku („kapesné“), která nesouvisí s provedením domácích prací.	3,99	86
4. Dostávám určitou částku jako „odměnu/výplatu“ za provedení drobných domácích prací nebo za dobré známky.	5,25	70
5. Vydělávám si své peníze drobnými pracemi mimo domácnost (např. hlídáním dětí, práce pro známé, sousedy, sběr papíru...)	5,85	58
6. Se souhlasem rodičů si vybírám peníze z malé společné pokladny podle svých potřeb.	6,89	35
7. Jinak	7,89	2

Tabulka 2 Možnosti získávání financí

Princip odpovědí na otázku: „*Za co zpravidla utratíte nejvíce peněz?*“ je totožný jako v předchozím příkladu. Dotazem na výdaje jsem chtěla zjistit, jaké položky žákům nejvíce odčerpávají jejich peníze. Myslím si také, že tato otázka může – byť nepřímo – odkazovat k hodnotám či preferencím. Usuzuji tak na základě myšlenky, že za co jsou děti ochotné utratit své peníze, to je pro ně zřejmě i důležité.

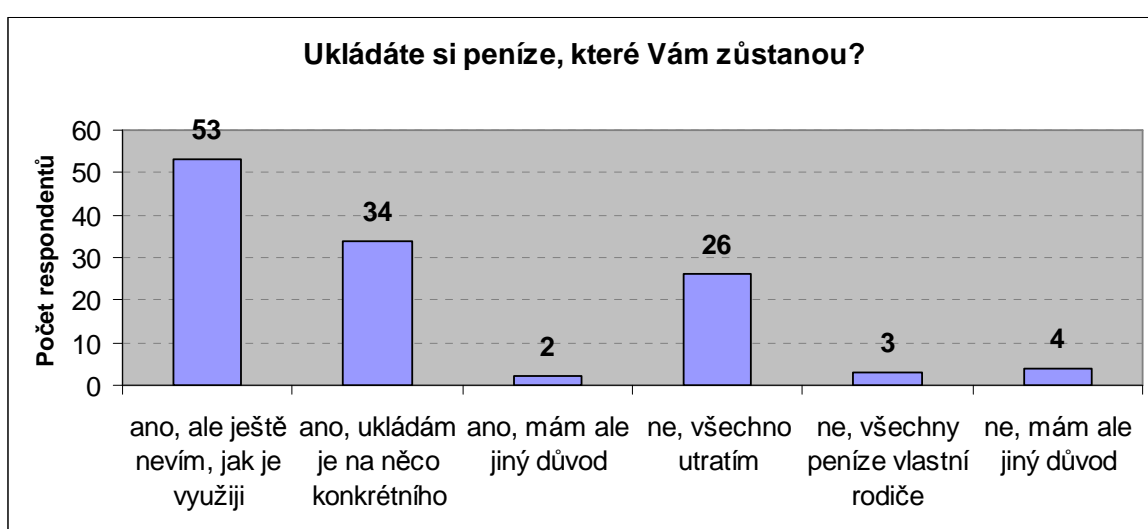
Z tabulky 3 lze vyčíst, že žáci nejčastěji utrací za jídlo. S poměrně velkým odstupem následují sladkosti a koníčky. Naopak nejméně peněz investují na koupi cigaret či alkoholu. I přesto je ale znepokojivé, že položku „cigarety, alkohol“ uvedlo 52 respondentů (žáků mladších 18 let) z celkových 122. V položce „jiné“ se nejčastěji vyskytovalo „oblečení“, a sice v 19 případech.

Položky:	Průměrné pořadí:	Četnost odpovědí:
1. Jídlo (obědy, svačiny)	3,65	112
2. Sladkosti, návštěva cukrárny, čajovny...	5,34	105
3. Zájmy, hobby, sport	5,47	102
4. Doprava	5,55	99
5. Kredit do mobilu	5,80	92
6. Kultura (kina, divadla, koncerty, výstavy...)	5,96	102
7. Kosmetika	6,27	91
8. Časopisy	6,98	84
9. Cigarety, alkohol	8,46	52
10. Jiné	9,76	22

Tabulka 3 Výdaje

Zatímco první otázka zjišťovala příjmy a druhá výdaje, třetí se táže po penězích, které – pokud vůbec – zbudou. Na otázku: „*Ukládáte si peníze, které Vám zůstanou?*“ odpověděli žáci následovně:

Celkem 89 žáků (73%) si zbylé peníze ukládá, zatímco 33 (27%) si peníze nešetří. Většina z těch, která si peníze ukládá (53), ještě nemá představu, za co je utratí. Ve skupině, která odpověděla záporně, byla nejčastějším důvodem pro „nešetření“ skutečnost, že všechno utratí (u 26 respondentů). Zajímavá byla i jedna z odpovědí v položce „ne, mám ale jiný důvod“, kdy jeden žák uvedl, že si peníze neukládá proto, že hned dostane jiné.

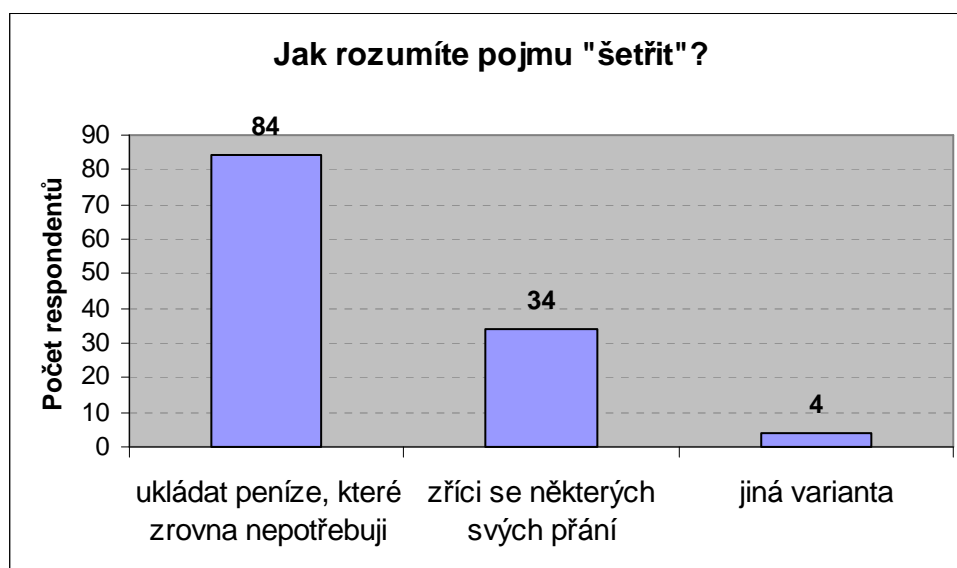
Graf 5 Ukládáte si peníze, které Vám zůstanou?

V předchozí otázce jsem záměrně nepoužila termín „šetřit“, neboť jsem následným dotazem chtěla zjistit, co si pod tímto termínem žáci představují, aniž bych je jakkoli ovlivnila.

Respondenti měli na výběr dvě z možností, přičemž třetí mohli sami doplnit. Na otázku, co pro ně znamená „šetření“, zahrlo 84 žáků možnost: „*Ukládání si peněz, které mi zbyly z kapesného nebo které zrovna nepotřebuji*“. Lze tedy říci, že tato skupina vnímá šetření spíše pozitivně.

Naproti tomu 34 z dotázaných žáků vnímá tento pojem spíše negativně, tedy jako „*zřeknutí se něčeho, z čeho mám radost/co mám rád (oželím kino, sladkosti...) a tyto peníze, které takto získám, uložím*“.

U dvou ze čtyř jiných variant byla zmíněna i jakási střední cesta, kterou lze vypořádat u tvrzení, že „šetřit“ znamená „*neutrácet za blbosti*“.

Graf 6 Pojem „šetřit“

Poslední otázkou v této části jsem se ptala konkrétněji, *co žáci obvykle dělají, když si chtějí pořídit dražší věc, na kterou ale momentálně nemají dostatek financí*. Takto postulovaný příklad jasněji odráží znalosti a zkušenosti žáka, jaký způsob nejčastěji volí, aby peníze a potažmo vytouženou věc získal.

Z tabulky 4 můžeme snadno vyčíst, že většina žáků dosáhne věci za přispění rodičů. Vysněnou věc tedy dítě nedostane „zadarmo“, musí prokázat určitou aktivitu – na získání se podílet buď finančně, nebo určitou činností. 37 dětem stačí pouze rodiče o věc požádat. Může to být případ movitějších rodičů nebo těch, kteří dětem nedávají žádné peníze, ať už pro to mají jakékoli důvody.

15 žáků uvedlo, že si na věc šetří do doby, než si ji může dovolit. O těchto dětech můžeme říct, že dokážou myslet do budoucna a spoléhat sami na sebe. Nicméně i v této skupině se mohou vyskytovat děti, které mají vysoký přísun financí, takže „budoucnost“, ve kterém budou mít na onu věc dostatek peněz, je poměrně krátká doba.

Na místě „jiná varianta“ uváděli respondenti nejčastěji kombinaci několika nabízených možností. Objevily se zde odpovědi např. „*nejprve si šetřím a pak poprosím rodiče nebo se na to vykašlu*“.

Jako nejméně častá alternativa byla uváděna návštěva prarodiče či rodiče, se kterým dítě nesdílí společnou domácnost.

Možnosti, jak peníze (vytouženou věc) získat	Absolutní četnost
1. Šetřím si na ni, a pokud ji i po delší dobu stále chci, rodiče mi zbytek doplatí, nebo mi dají práci „navíc“, za kterou pak dostanu peníze, které mi chybí.	48
2. Řeknu rodičům, a ti mi onu věc koupí.	37
3. Šetřím si na ni, dokud si ji nemůžu dovolit.	15
4. Jiná varianta.	6
5. Koupím si levnější variantu.	5
6. Nepořídím si ji.	4
7. Peníze si půjčím.	3
7. Prodám některou ze svých věcí nebo věcí z domu, abych peníze získal.	3
8. Navštívím své prarodiče nebo matku/otce, který je rozvedený/á a se už mnou nebydlí.	1

Tabulka 4 Pokud si chcete pořídit dražší věc, na kterou nemáte dostatek peněz, co obvykle uděláte?

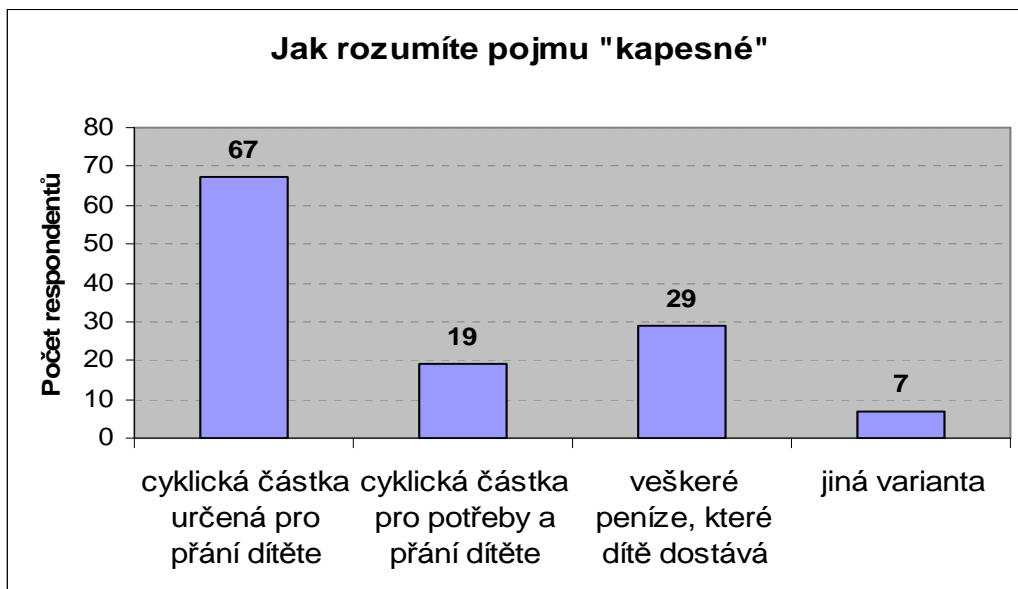
II. Kapesné

V této části bych se ráda dotkla tématiky kapesného, která je převážně na internetu v nej-různějších diskusních fórech tak často diskutovaná. Především jsou to otázky „Kolik?“ a „V kolika letech?“. Také psychologové k tomu mají co říci. Oficiálně za kapesné označují peníze určené výlučně dítěti. Kontrolovat, co s nimi dítě udělá a za co je utratí, rozhodně rodičům nedoporučují. Co se výše kapesného týče, tu konkrétně neuvádí. Upozorňují však na to, že dávat dítěti výrazně nižší nebo naopak vyšší částku, rozhodně není pro jejich potomka dobré (viz Kapitola 2.2).

Co si žáci představují pod pojmem „kapesné“? Z grafu 7 je patrné, že respondenti v 67 případech skutečně užívají tento pojem tak, jak je psychology vymezen. 19 žáků uvedlo, že tento pojem užívá pro „peníze, které pravidelně dostává a se kterými po určitou dobu hospodaří (tzn. částka, ze které platí dopravu, obědy, kredit do mobilu... a zbytek má pro sebe)“. Pro 29 žáků znamená kapesné „veškeré peníze, které dostávají (výše jmenované plus příležitostné peníze: k narozeninám, za dobré známky...)“

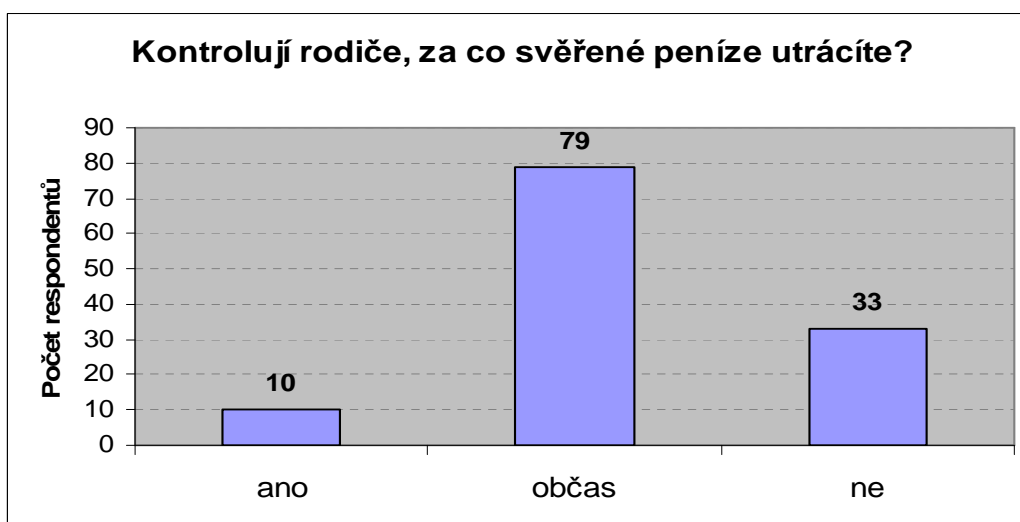
V grafu pro zkrácení používám slova: „přání“ a „potřeba“. Za přání považuji věci, bez kte-

rých se dítě obejde, které jsou jen jakýmsi „nadstandardem“ potřeb (např. sladkosti). Potřebou míním určitou nutnost (v tomto případě především fyzickou), kterou dítě potřebuje (např. strava, doprava, ale i lístek do divadla, které navštíví v rámci školy).

Graf 7 Pojem „kapesné“

Kontrolují rodiče, za co peníze, které Vám dávají, utrácíte? Na tento dotaz označilo 79 respondentů odpověď: „*Občas se mě zeptají*“. Jen 10 z nich zatrhl možnost „*ano*“ a 33 v souladu s doporučením psychologů odpovědělo záporně.

Graf 8 Kontrolují rodiče, za co svěřené peníze utrácíte?

Výše pravidelného měsíčního příjmu peněz

Na výši pravidelného měsíčního příjmu peněz jsem se ptala dvěma otázkami. V jedné mě zajímal pravidelný měsíční příjem celkově, ve druhé jsem se ptala na výši částky, kterou mají dotazovaní měsíčně pouze a jen pro sebe. Do této částky neměli zahrnovat peníze za dopravu, obědy, oblečení, které opravdu potřebují, a jiné nezbytné výdaje.

Odpovědi jsem nechala otevřené a údaje až dodatečně seřadila do škál. U jednotlivých škál je uveden počet respondentů, kteří se „vlezli“ do příslušného rozmezí, včetně průměrně udávané částky. Pod dvojitou čarou v tabulce je napsána celková průměrná částka – v prvním případě jsem počítala odpovědi všech respondentů, v druhém pouze těch, kteří uvedli nenulovou částku. Odpovědi respondentů, kteří částku neuvedli vůbec, nebyly ani v jednom případě započítány.

Při porovnání obou tabulek (5 a 6) je patrné, že v případě tabulky 6 (měsíční částka určená pouze pro dotazovaného) byli respondenti poněkud sdílnější. Překvapivá je také skutečnost, že zatímco 22 žáků napsalo jako celkový pravidelný měsíční příjem „0 Kč“ (viz Tabulka 5), v dotazu na částku, kterou mají jen a jen pro sebe (viz Tabulka 6) uvedlo stejnou odpověď pouze 12 z nich. Rozdílnost odpovědí si vysvětluji tak, že žáci dostávají peníze spíše nepravidelně (viz. Tabulka 2) – proto jako pravidelný měsíční příjem označili „0“, ale přesto určitou částku utratí – ta může být čerpána např. z úspor.

Rozmezí částky v Kč	Četnost odpovědí:	Průměrná částka v Kč
0	22	0
1 – 100	8	83
101 – 200	24	185
201 – 500	32	377
501 – 1.000	13	896
1.001 – 2.000	5	1.600
Neuvedlo	17	–
Celková průměrná částka	včetně odpovědí „0“	351
	bez odpovědní „0“	444

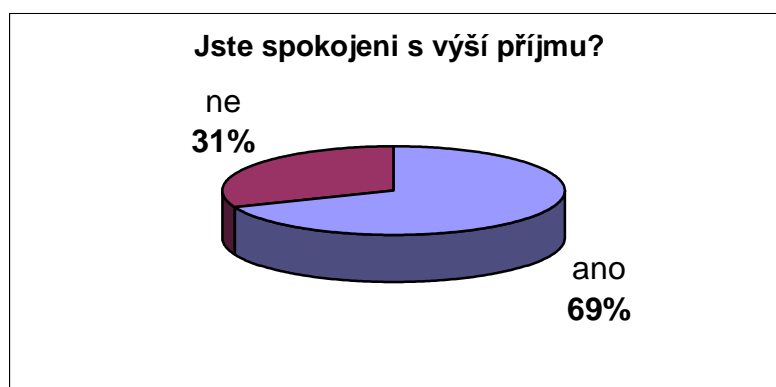
Tabulka 5 Výše celkového pravidelného měsíčního příjmu

Rozmezí částky v Kč	Četnost odpovědí:	Průměrná částka v Kč:
0	12	0
1 – 100	24	81
101 – 200	25	196
201 – 500	33	371
501 – 1.000	11	873
1.001 – 2.000	5	1.580
Neuvedlo	11	–
Průměrná částka	včetně odpovědí „0“	330
	bez odpovědní „0“	370

Tabulka 6 Výše pravidelného měsíčního příjmu určeného pouze pro dítě

V případě, že respondenti dostávají nějaké finance, pak je jejich průměrný měsíční pravidelný příjem 444 Kč, z čehož mají 370 Kč jen pro sebe. Nejčastěji uváděná částka byla v obou případech 200 Kč.

Poslední otázka této části shrnuje téma kapesného dotazem na *spokojenost respondentů s výší příjmu, který mají k dispozici*. Spokojenost uvedlo 69% respondentů, nespokojených se cítí 31% z nich.

Graf 9 Spokojenost s výší příjmů

III. Znalosti

V poslední části byli žáci požádáni, aby odpověděli na konkrétní otázky, které měly (alespoň rámcově) otestovat jejich finanční znalosti. Další otázka zjišťovala zdroje znalostí týkajících se nakládání s penězi a poslední subjektivní posouzení respondentů, zda informace, které mají, považují za dostačující.

Zmiňovaná praktická otázka obsahovala následujících sedm otázek, uvedených v tabulce 7. Pět z nich bylo otevřených, abych zjistila, jaký mají žáci odhad v případě, že přesnou částku neznají. U těchto otázek uvádím interval, ve kterém jsem částky uznávala jako správné. U posledních dvou otázek měli respondenti možnost výběru.

Náměty otázek jsem čerpala ze standardů FG (viz Příloha II) a z testů dělaných podle učebnice Skořepy a Skořepové „Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia“ (viz Kapitola 3.3), které jsou dostupné na internetové adrese:

<http://www.ekonomicka-gramotnost.cz/ZajimaveOdkazy.htm>.

Otázka:	Uznávaná odpověď:
Jaký je průměrný měsíční plat na Zlínsku?	15.000 – 25.000
Pokud minulý rok stálo tričko 100 Kč a Vy se dočtete v novinách, že míra inflace za předchozí rok činila 3%, kolik za toto tričko zaplatíte letos?	103
Kolik zaplatíte za lístek na trolejbus, pokud se chcete svézt jednu zastávku?	6 (žáci), 9 (dospělí), 15 (u řidiče)
Až ukončíte základní školu a budete si chtít přivydělat jako student, kolik procent Vám zaměstnavatel nebo pracovní agentura strhne z výdělku na daních?	10 – 20
Kolik stojí půllitr Coca-Coly?	18 - 30
"Spotřebujte do 10.3.2009" znamená, že se zboží po tomto datu	nesmí prodávat
Jaká je minimální záruční doba (ze zákona) u mp3 přehrávače bez ohledu na výrobce a prodejce?	24 měsíců do data prodeje

Tabulka 7 Uznávané odpovědi

Ačkoli jsem zdůrazňovala, aby žáci otázku vyplnili, i když neznají správnou odpověď, přesto nechávali někteří z nich políčko prázdné nebo napsali „nevím“. Aby nedošlo ke zkreslení výsledků, nepočítala jsem tyto otázky jako chybné, ale utvořila jsem pro ně zvláštní kategorii.

Za každou správnou odpověď byl dotazovanému připočítán 1 bod. Z tabulky 8 lze vyčíst, kolik bodů kolik žáků získalo. Nevětší počet respondentů (35) dosáhlo čtyř bodů. Na všechny otázky odpověděli správně 3 žáci. Alespoň jednu odpověď „nevím“ (popřípadě prázdné políčko) uvedlo 71 dotazovaných. V grafu 10 je procentuální znázornění odpovědí všech respondentů.

V tabulce 8 jsou pak přepočítány správné, špatné a „nevím“ odpovědi na osobu.

Počet bodů:	Počet respondentů:
1	1
2	14
3	22
4	35
5	29
6	18
7	3
„nevím“	71

Graf 10 Celkový počet zodpovězených otázek

Tabulka 8 Získaný počet bodů

Průměrný počet odpovědí na osobu:	
správných	4,17
špatných	1,76
„nevím“	1,07
celkem odpovědí	7

Tabulka 9 Počet odpovědí na osobu

„Kde jste získali nejvíce informací o tom, jak nakládat s penězi (kde se peníze berou, jak se tvoří cena, co je úvěr, úrok, inflace, pojištění, jak fungují a jak se používají platební karty...)?“ byla následující otázka. Stejně jako u dotazů na příjem a výdaje měli respondenti i v tomto případě za úkol seřadit položky od té nejčtetnější. Pokud se ze jmenovaného zdroje nedozvěděli žádné informace, dosadily do kolonky nulu. Při vyhodnocování bylo zohledňováno jak pořadí položky, tak počet respondentů, kteří jí přisoudili hodnotu různou od

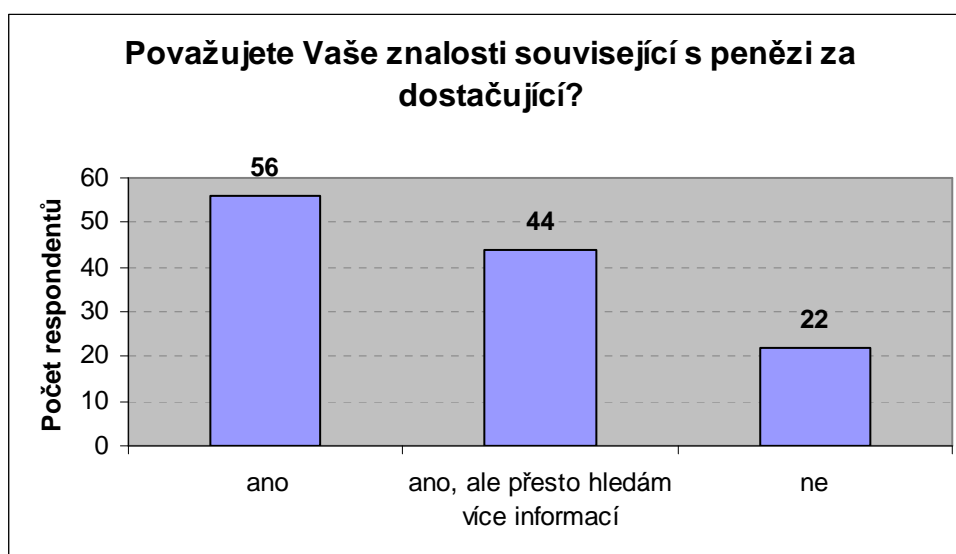
nuly.

Tabulka 10 ukazuje průměrné pořadí, které bylo položce prisuzováno včetně četnosti odpovědí. S nejlepším průměrným pořadím se umístila rodina, a to i navzdory tomu, že tuto položku uvedlo jen 86 respondentů. Nejméně informací získali žáci od kamarádů a známých.

Zdroje informací:	Průměrné pořadí:	Četnost odpovědí:
1. Rodina (rodiče, prarodiče, starší sourozenci...)	1,77	86
2. Nikdo, naučil/a jsem se to sám/sama (z televize, internetu, ze života – praxí...)	2,38	113
3. Učitelé ve škole (je k tomu určen speciální předmět, např. ekonomie)	3,46	116
4. Kamarádi, známí	3,94	98
5. Jiná varianta	6	0

Tabulka 10 Zdroje informací

Na dotaz, co žáci soudí o svých znalostech peněz a práci s nimi, uvedlo 100 z nich pozitivní odpověď. Spokojených se svými znalostmi bylo 56 respondentů, 44 žáků sice získané znalosti hodnotí jako dostačující, přesto ale hledají více informací. Jen 22 zahrlo odpověď: „Znalosti, které mám, mi v běžném životě nestačí“.

Graf 11 Co soudí žáci o svých znalostech

Závěr výzkumu

Z provedeného výzkumu vyplývá, že 68 % žáků 9. tříd zlínských ZŠ dostává pravidelný měsíční příjem. Finanční příjmy jsou u žáků spíše nepravidelné a závisí na momentálních potřebách či zvláštních příležitostech. Nejvíce ze získaných financí odčerpávají nákupy jídla, sladkostí a zájmové aktivity. Rezervy do budoucna si dělá 73 % žáků. Při případné větší investici spoléhají respondenti na pomoc rodičů.

Pokud žáci dostávají pravidelný měsíční příjem, pak jeho výše činí v průměru 444 Kč. Průměrná částka, která slouží pouze a jenom dítěti (tedy kapesné v pravém slova smyslu) se pohybuje kolem 370 Kč. Z výší příjmu uvedlo spokojenost 69% respondentů.

Znalosti o penězích a práci s nimi považují samotní žáci pro běžný život za dostačující. To prokázala i otázka v dotazníku, která testovala jejich konkrétní znalosti. Žáci odpovídali ve vysokém procentu správně na otázky směřující na jejich osobní zkušenost (lístek na trolejbus, půllitr Coca-Coly). Procento chyb a odpovědí „nevím“ se naopak objevovalo u dotazů, které byly směřovány šířeji (průměrný plat, pojem inflace apod.). Celkově tedy 60% znalo správnou odpověď nebo mělo reálný odhad, 25% se do tolerance nevešlo – jejich odpovědi byly tudíž označeny za špatné, a 15% uvedlo odpověď „nevím“ nebo nechalo prázdný řádek.

Celý výzkum lze shrnout konstatováním, že žáci 9. tříd zlínských ZŠ mají základy finanční gramotnosti a znalosti v této oblasti jim v dosavadním běžném životě stačí. Nicméně považují za důležité a potřebné, aby byly tyto znalosti nadále rozvíjeny a žáci tak byli vzděláváni nejen ve finančních právech a povinnostech, které mají vůči sobě a společnosti, ale také o důsledcích finančních rozhodnutí, která nyní nebo v budoucnu učiní. Neboť právě ve finančních vědomostech, které se žáků momentálně a bezprostředně netýkají, vidím velké rezervy.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila o reflexi interakce, do které vstupují lidé a peníze, a následně o zmapování finanční a okrajově též ekonomické gramotnosti žáků devátých tříd některých zlínských základních škol. Abych mohla navázat na provedený empirický výzkum, směřovala jsem teoretickou část k definování ekonomické a finanční gramotnosti. Zatímco ekonomická gramotnost je vymezena hodně široce – jako schopnost pochopit principy fungování kterékoli oblasti ekonomiky, finanční gramotnost je její součástí a jejím cílem je, aby jedinec dokázal finančně zabezpečit sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupovat na trhu finančních produktů a služeb. V podstatě lze říci, že ekonomická a finanční gramotnost se k sobě vztahují stejně, jako ekonomie a finance v terminologii ekonomů.

Psychologické chápání peněz nastínilo, že peníze jsou složitým pojmem, který s sebou nese spleť významů, vyjádřených spleť projevů. Naše chování vůči penězům a s penězi tedy nelze v žádném případě zjednodušovat. Závisí totiž nejen na jedinci samotném, jeho osobnosti, ale také na kontextu doby a společnosti, ve které žije. Proto neexistuje žádný „osvědčený a zaručeně správný“ způsob, jak u takového jedince vytvořit zdravý vztah k penězům a naučit jej peněz si vážit a uvážene s nimi hospodařit. Jako každá výchova, i výchova k finanční gramotnosti, předpokládá výchovná rozhodnutí a hodnotový žebříček, ve kterém si musí rodiče, popř. učitelé, udělat jasno.

Z výsledků šetření je vidět, že si žáci uvědomují důležitost peněz pro život v dnešní společnosti, a je potěšující, že v jejich žebříčku hodnot stojí výše takové hodnoty jako rodina, zdraví nebo přátelé. Bohužel je ale také třeba poukázat na patrný vliv kultu peněz, bohatství a konzumního způsobu života. Zdá se, že dnešní dospívající nejsou horší ani lepší než dřív, jen moderní doba je rozděluje na bohaté a chudé a masmédia jim dávají vidinu krásného, svobodného a nezávislého života, ve kterém lze mít vše rychle, snadno a hned – jen mít na to dostatek peněz...

Aby dnešní děti a mladiství nepodléhali trikům reklam, rychlým půjčkám, „výhodným“ hypotékám a jiným na první pohled bezpečným finančním produktům, je třeba kvalitní finanční výchovy a výuky.

Ministerstvo školství, tělovýchovy a mládeže se rozhodlo zvýšit ekonomickou a finanční gramotnost zařazením oblasti finančního vzdělávání do rámcových vzdělávacích programů.

Česká národní banka pak tuto snahu podpořila intelektuálně i finančně vydáním ucelené učebnice, podle které by se mohlo s výukou začít už v následujícím školním roce.

Snad tyto snahy dojdou svého cíle a na konci tohoto vzdělávacího procesu bude stát finančně gramotný mladý člověk, který bude umět hospodařit s financemi, znát základy fungování tržní ekonomiky a finanční produkty, včetně možných rizik, která s sebou přináší. Bude to dospívající, který si vytvořil ten správný vztah k penězům a majetku, který bude znát jejich hodnotu a naučí se správně řešit případné finanční problémy. Finanční vědomosti, které takto získá ve škole, budou dostatečné na to, aby se dokázal zorientovat na finančním trhu a uvědomoval si důsledky svých finančních rozhodnutí.

Provedený výzkum je malou sondou finanční (a částečně ekonomické) gramotnosti do řad žáků 9. tříd těsně před zavedením standardů FG do škol. Samotní *žáci* si budou moci porovnat běžnost svých odpovědí s odpověďmi svých vrstevníků, *učitelé* mohou odhalit případné vědomostní rezervy žáků a *rodiče* se porovnáním výsledků šetření mohou zamyslet nad tím, zda je forma a výše financí, které svému dítěti svěřují, přiměřená. Zajímat by rodiče také mohlo, za co jejich potomci své peníze nejvíce utrací, neboť ptát se na to přímo jich, psychologové nedoporučují.

Bylo by zajímavé podobný průzkum opakovat po roce, kdy standardy FG budou již běžnou součástí výuky, a porovnat tak výsledky obou šetření.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAĎURA, P. *Středoškolská mládež a postoje k penězům*. Pedagogická fakulta. Univerzita Palackého v Olomouci. Katedra pedagogiky s celoškolskou působností. Vedoucí diplomové práce Mgr. Antonín Bůžek Ph.D.
- [2] BUKAČ, P. Inteligence, které se dá naučit. *Měšec.cz : server o osobních financích* [online]. 2008 [cit. 2009-03-20]. Dostupný z WWW: <<http://www.mesec.cz/clanky/intelligence-ktere-se-da-naucit/>>. ISSN 1213-4414.
- [3] ČERMÁK, P. Další učebnice finanční gramotnosti: ministerstvo ji neschválilo. *Peníze.CZ* [online]. 2008 [cit. 2009-03-13]. Dostupný z WWW: <<http://www.penize.cz/44337-dalsi-ucebnice-financni-gramotnosti-ministerstvo-ji-neschvalilo>>. ISSN 1213-2217.
- [4] *Česká spořitelna: Sdělení klientům České spořitelny, a.s. Specifika stanovená Českou spořitelnou a.s. pro zřízení a vedení spořicího účtu v režimu X konto a Program Student+* [online]. [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <http://www.csas.cz/banka/content/inet/internet/cs/Sdeleni_specifika.pdf>.
- [5] DUBSKÁ, D. Změny v sektoru domácností ČR – úspory a zadluženost v období 1995 až 2005 : Zadluženost domácností. *Český statistický úřad* [online]. 2005 [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/B40047A697/\\$File/1533055.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/B40047A697/$File/1533055.pdf)>.
- [6] GANDEL, S. Why you can't teach money. *CNNMoney.com : A Service of CNN, Fortune & Money* [online]. 2008 [cit. 2009-04-05]. Dostupný z WWW: <http://money.cnn.com/2008/08/25/pf/teaching_money.moneymag/index.htm?postversion=2008082605>.
- [7] KIYOSAKI, R.; LECHTER, S. *Bohatý táta, chudý táta pro mladé: Co vás škola o penězích nenaučí*. Praha: Pragma, 2005. ISBN 80-7205-199-7.
- [8] KLIMEŠ, J. Peníze - dobrý sluha, ale zlý pán: Učíme děti hospodařit. *Aperio*. 2007, roč. 6, č. 4, s. 31-33.
- [9] KOBLOVSKÝ, P. Peníze a sobecká sebestřednost. *OSEL: Objective Source E-Learning* [online]. 2006 [cit. 2009-03-21]. Dostupný z WWW:

- <http://www.osel.cz/index.php?obsah=6&akce=showall&clanek=2253&id_c=82198>. ISSN 1214-6307.
- [10] Kolektiv autorů: *Ilustrovaný encyklopedický slovník: 2. sv.* Praha: Československá akademie věd, 1981. 3 sv. (976, 960, 976 s.).
- [11] *Komerční banka: Sazebník a úrokové sazby* [online]. [cit. 2009-05-04]. Dostupný z WWW: <<http://www.sazebnik-kb.cz/cs/obcane/depozitni-produkty/balicky-a-bezne-ucty.shtml>>. LEA, S.; TARPY, R.; WEBLEY, P. *Psychologie ekonomického chování.* Praha: Grada, 1994. ISBN 80-85623-93-5.
- [12] LANIADO, N. *Děti a peníze.* Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-671-3.
- [13] LEA, S.; TARPY, R.; WEBLEY, P. *Psychologie ekonomického chování.* Praha: Grada, 1994. ISBN 80-85623-93-5.
- [14] *Poštovní spořitelna: Maxkarta* [online]. [cit. 2009-05-02]. Dostupný z WWW: <<http://www.postovnisporitelna.cz/Obcane/ucty-a-platby/Platebni-karty/Stranky/maxkarta.aspx>>.
- [15] MARX, K. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844.* Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.
- [16] Prima karta pro děti od Komerční banky oslavila úspěšný první rok na trhu. *Komerční banka: Tiskové zprávy, archiv 2009* [online]. 2009 [cit. 2009-04-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.kb.cz/cs/com/press/releases/678.shtml>>.
- [17] SAMUELSON, P.; NORDHAUS, W. *Ekonomie.* Praha: Nakladatelství Svoboda, 1995. ISBN 80-205-0494-X.
- [18] SKOŘEPA, M.; SKOŘEPOVÁ, E. *Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia.* Praha: Scientia, 2008. ISBN 978-80-86960-40-1.
- [19] SYSLOVÁ B., HÁŠA M., OUPIC M. *Tajný deník Barborky Syslové aneb Cesta k finanční nezávislosti.* Praha: Profess Consulting, 2008. ISBN 8072590340.
- [20] Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. *MŠMT* [online]. 2008 [cit. 2009-03-31], s. 1-16. Vzdělávání. Základní školství. Dokumenty. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/SP_SBFSG_2007_web.pdf>.

- [21] VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie: Dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- [22] *Všeobecná encyklopedie: Ve čtyřech svazcích. Díl 3.* Praha: Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. ISBN 80-85841-35-3.
- [23] *Waldviertler Sparkasse von 1842 : Dětská KNAX vkladní knížka* [online]. [cit. 2009-05-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.wspk.cz/index.php?page=detska-knax-vkladni-knizka>>.
- [24] Zákon č. 435/2004 Sb. Zákon ze dne 13. května 2004 o zaměstnanosti: Výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte § 121 - 124. *Integrovaný portál MPSV* [online]. 2009 [cit. 2009-04-25]. Dostupný z WWW: <http://portal.mpsv.cz/sz/obecne/prav_predpisy/akt_zneni/z_435_2004>.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

DPH	Daň z přidané hodnoty.
EG	Ekonomická gramotnost.
FG	Finanční gramotnost.
FT	Finanční trh.
HDP	Hrubý domácí produkt.
MF	Ministerstvo financí.
MHD	Městská hromadná doprava.
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
MPO	Ministerstvo průmyslu a obchodu.
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání.
PIN	Personal identification number. Osobní identifikační číslo.
RVP	Rámcový vzdělávací program.
SŠ	Střední škola.
VÚP	Výzkumný ústav pedagogický.
WSPK	Waldviertel Sparkasse von 1842.
ZŠ	Základní škola.

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ**OBRÁZKY:**

<i>Obrázek 1 Analýza zdrojových tříd podle Foa.</i>	16
<i>Obrázek 2 Složky finanční gramotnosti</i>	29
<i>Obrázek 3 Role standardů finanční gramotnosti. Zdroj: Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 9.....</i>	30

GRAFY:

<i>Graf 1 Rozdělení podle pohlaví</i>	38
<i>Graf 2 Rozdělení podle přítomnosti rodičů</i>	39
<i>Graf 3 Rozdělení podle zaměstnanosti rodičů</i>	39
<i>Graf 4 Rozdělení podle počtu sourozenců</i>	40
<i>Graf 5 Ukládáte si peníze, které Vám zůstanou?</i>	44
<i>Graf 6 Pojem „šetřit“</i>	45
<i>Graf 7 Pojem „kapesné“</i>	47
<i>Graf 8 Kontrolují rodiče, za co svěřené peníze utrácíte?</i>	47
<i>Graf 9 Spokojenost s výší příjmů</i>	49
<i>Graf 10 Celkový počet zodpovězených otázek</i>	51
<i>Graf 11 Co soudí žáci o svých znalostech</i>	52

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 Preferované hodnoty žáků</i>	40
<i>Tabulka 2 Možnosti získávání financí.....</i>	42
<i>Tabulka 3 Výdaje</i>	43
<i>Tabulka 4 Pokud si chcete pořídit dražší věc, na kterou nemáte dostatek peněz, co obvykle uděláte?</i>	46
<i>Tabulka 5 Výše celkového pravidelného měsíčního příjmu.....</i>	48
<i>Tabulka 6 Výše pravidelného měsíčního příjmu určeného pouze pro dítě</i>	49
<i>Tabulka 7 Uznávané odpovědi.....</i>	50
<i>Tabulka 8 Získaný počet bodů</i>	51
<i>Tabulka 9 Počet odpovědí na osobu</i>	51
<i>Tabulka 10 Zdroje informací</i>	52

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Dotazník	37
PŘÍLOHA P II: Standardy FG.....	30

PŘÍLOHA I: Dotazník

Vážené studentky, vážení studenti,

máte před sebou dotazník, který je součástí výzkumu k mé bakalářské práci. Mým cílem je zmapovat, jak Vy a Vaši vrstevníci hospodaříte s penězi, které máte. Vyplněním následujících otázek přispějete k větší informovanosti veřejnosti, ale i vás navzájem, o Vašich potřebách, o tom, s kolika penězi jste nuceni na měsíc „vyjít“, či jak jsou pro Vás peníze v životě důležité.

Dotazník je zcela anonymní. Při vyplňování postupujte prosím podle pokynů uvedených u příslušných otázek.

Děkuji za Váš čas a pravdivé odpovědi.

Lenka Žáčková

Zakřížkujte vždy jednu odpověď:

1. Jste:

- muž
- žena

2. Žijete s:

- oběma rodiči
- jedním rodičem

3. Mají Vaši rodiče zaměstnání? (mateřská dovolená = nemá zaměstnání)

- Ano, oba.
- Pouze matka.
- Pouze otec.
- Ne, nepracuje ani jeden z nich.

4. Kolik máte sourozenců?

- Žádného
- Jednoho
- Více

5. Seřad'te podle toho, jak jsou následující hodnoty pro Vás v životě důležité (1 – nejdůležitější, 8 – nejméně důležité)

Koníčky, zájmy, zábava (sport, kultura)	
Láska	
Peníze	
Přátelé	
Rodina	
Škola/zaměstnání	
Zdraví	
Jiné. Napiš:	

6. Pojem „kapesné“ užíváte pro:

- Peníze, které pravidelně dostáváte pouze a jenom pro Vaši potřebu.
- Peníze, které pravidelně dostáváte a se kterými po určitou dobu hospodaříte (tzn. částka, ze které platíte dopravu, obědy, kredit do mobilu... a zbytek máte pro sebe)
- Veškeré peníze, které dostáváte (výše jmenované plus příležitostné peníze - k narozeninám, za dobré známky...)
- Ani jedna z možností. Pojem „kapesné“ užívám pro:.....

7. Jak nejčastěji získáváte peníze? Seřad'te (1 – nejčastěji, 7 – nejméně často, pokud níže uvedeným způsobem peníze vůbec nezískáváte, napište 0):

Pozn.: doporučuji nejprve začít s vyplňováním nul, pokud nějaké chcete uvést, a pak teprve zbylá tvrzení seřadit

Dostávám určitou částku jako „odměnu/výplatu“ za provedení drobných domácích prací nebo za dobré známky.	
V pevně stanovených termínech dostávám určitou částku („kapesné“), která nesouvisí s provedením domácích prací.	
Čas od času si řeknu o peníze podle toho, jak je potřebuji.	
Se souhlasem rodičů si vybírám peníze z malé společné pokladny podle svých potřeb.	
Vydělávám si své peníze drobnými pracemi mimo domácnost (např. hlídáním dětí, práce pro známé, sousedy, sběr papíru...)	
Mimořádně dostávám peníze, když mám narozeniny, svátek, když jsou Vánoce, Velikonoce a podobné příležitosti.	
Jinak. Napiš:	

8. Jste spokojeni s výší příjmu, který máte k dispozici? Zatrhněte jednu z odpovědí.

- ANO
- NE

9. Za co zpravidla utratíte nejvíce peněz? Seřad'te (1 – nejvíce, 10 – nejméně, pokud za uvedenou položku vůbec neutrácíte, napište 0):

Cigarety, alkohol	
Časopisy	
Doprava	
Jídlo (obědy, svačiny)	
Kultura (kina, divadla, koncerty, výstavy...)	
Kosmetika	
Kredit do mobilu	
Sladkosti, návštěva cukrárny, čajovny...	
Zájmy, hobby, sport	
Jiné. Napiš:	
Jiné. Napiš:	
Jiné. Napiš:	

10. Ukládáte si peníze, které Vám zůstanou? Zatrhněte jednu z odpovědí:

- ano, ukládám si je pro neočekávané příležitosti (nevím ještě, jak je využiji)
- ano, ukládám si je, protože chci koupit něco konkrétního
- ano, ale mám jiný důvod:
- ne, neukládám si je, protože všechno utratím
- ne, neukládám si je, protože veškeré peníze vlastní rodiče
- ne, ale mám jiný důvod:

11. Pokud si chcete pořídit dražší věc, na kterou nemáte dostatek peněz, co **obvykle** uděláte? Zatrhněte jednu z odpovědí:

- Šetřím si na ni, dokud si ji nemůžu dovolit.
- Řeknu rodičům, a ti mi onu věc koupí.
- Šetřím si na ni, a pokud ji i po delší dobu stále chci, rodiče mi zbytek doplatí, nebo mi dají práci „navíc“, za kterou pak dostanu peníze, které mi chybí.
- Navštívím své prarodiče nebo matku/otce, který je rozvedený/á a se už mnou nebydlí.
- Peníze si půjčím.
- Prodám některou ze svých věcí nebo věcí z domu, abych peníze získal.
- Koupím si levnější variantu.
- Nepořídím si ji.

- Jiná varian-
ta:.....

12. „Šetřit“ pro mě znamená. Zatrhněte jednu z odpovědí:

- Ukládat si peníze, které mi zbyly z kapesného, nebo které zrovna nepotřebuji.
 Zřící se něčeho, z čeho mám radost/co mám rád (oželím kino, sladkosti...) a tyto peníze, které takto získám, uložím.
 „Šetřit“ pro mě znamená:

13. Uved'te v korunách.

Jaký je průměrný hrubý (před odečtením daní) měsíční plat na Zlínsku?	
Pokud minulý rok stálo tričko 100 Kč a Vy se dočtete v novinách, že míra inflace za předchozí rok činila 3%, kolik za toto tričko zaplatíte letos?	
Kolik zaplatíte za lístek na trolejbus, pokud se chcete svézt jednu zastávku?	
Až ukončíte základní školu a budete si chtít přivydělat jako student, kolik procent Vám zaměstnavatel nebo pracovní agentura strhne z výdělku na daních?	
Kolik stojí půllitr Coca-Coly?	

Zatrhněte jednu z odpovědí:

Představte si, že provozujete krámk s potravinami. Pokud je na určitém zboží napsáno "Spotřebujte do 10.3.2009", znamená to, že po datu 10.3.2009 toto zboží:

- nesmíte vůbec prodávat.
 smíte prodávat jedině se slevou.
 smíte prodávat jedině s označením a se slevou.
 smíte prodávat jedině s označením a odděleně od neprošlých potravin.

Koupili jste si mp3 přehrávač, po jisté době ale přestal fungovat. Bez ohledu na výrobce a prodejce je u tohoto přehrávače záruční doba určitě (ze zákona) minimálně:

- 6 měsíců od data prodeje.
 24 měsíců od data prodeje.
 6 měsíců od data výroby.
 24 měsíců od data výroby.

14. S jak velkou částkou peněz, kterou pravidelně dostáváte za měsíc, disponujete? Částku zaokrouhlete na desetikoruny (Pokud žádné peníze nedostáváte, napište „0“):

15. Kontrolují rodiče, za co peníze, které Vám dávají, utrácíte? Zatrhněte jednu z odpovědí.

- Ano, poměrně často se mě ptají, za co je utrácím
 Občas se mě zeptají

Ne

16. Kolik peněz máte měsíčně pouze a jenom pro sebe? (Nezapočítávejte tedy do této částky peníze za dopravu, obědy, oblečení, které opravdu potřebujete, a jiné nezbytné výdaje)

Částku zaokrouhlete na desetikoruny:

17. Kde jste získali nejvíce informací o tom, jak nakládat s penězi (kde se peníze berou, jak se tvoří cena, co je úvěr, úrok, inflace, pojištění, jak fungují a jak se používají platební karty...)?

Seřad'te (1 – nejvíce informací, 5 – nejméně, 0 – vůbec žádné)

Kamarádi, známí	
Nikdo, naučil/a jsem se to sám/sama (z televize, internetu, ze života – praxí...)	
Rodina (rodiče, prarodiče, starší sourozenci...)	
Učitelé ve škole (je k tomu určen speciální předmět, např. ekonomie)	
Jiné zdroje informací. Napište:	

18. Co soudíte o svých znalostech peněz a práce s nimi? Zatrhněte jednu z odpovědí.

- Znalosti, které mám, mi v běžném životě stačí.
- Znalosti, které mám, mi v běžném životě sice stačí, ale přesto hledám více informací.
- Znalosti, které mám, mi v běžném životě nestačí.

Děkuji za Vaše odpovědi. Nyní dotazník odevzdejte.

PŘÍLOHA II

I. Standardy finanční gramotnosti

Pozn.:

Podle platné školské legislativy postupují podle RVP školy od 1. září, které následuje nejpozději po uplynutí 2 let ode dne jejich vydání. Některé RVP již byly vydány (RVP pro základní vzdělávání; RVP pro gymnázia, RVP pro gymnázia se sportovní přípravou; 61 RVP pro střední odborné vzdělávání), další jsou připravovány ke schvalovacímu procesu. V ročnících, v nichž se vyučuje podle dosavadních učebních dokumentů příslušných oborů vzdělání nebo podle RVP ZV (do doby jeho úpravy) se doporučuje implementovat standardy FG do vzdělávání na dobrovolné bázi.

I.1. Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání

Peníze	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- hotovostní a bezhotovostní forma peněz	- nakládání s penězi
- způsoby placení	- tvorba ceny
- banka jako správce peněz	- inflace
Výsledky	Výsledky
- používá peníze v běžných situacích	- na příkladech ukáže vhodné využití různých nástrojů hotovostního a bezhotovostního placení
- odhadne a zkontroluje cenu nákupu a vrácené peníze	- na příkladu ukáže tvorbu ceny jako součet nákladů, zisku a DPH
	- objasní vliv nabídky a poptávky na tvorbu ceny a její změny
	- popíše vliv inflace na hodnotu peněz

Hospodaření domácnosti	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti	- rozpočet domácnosti, typy rozpočtu, jejich odlišnosti
- nárok na reklamaci	- základní práva spotřebitelů
Výsledky	Výsledky
- na příkladu ukáže, proč není možné realizovat všechny chtěné výdaje	- sestaví jednoduchý rozpočet domácnosti, uvede hlavní příjmy a výdaje domácnosti, rozliší pravidelné a jednorázové příjmy a výdaje, zváží nezbytnost jednotlivých výdajů
	- objasní princip vyrovnaného, schodkového a přebytkového rozpočtu
	- vysvětlí, jak se bránit v případě porušení práv spotřebitele

Finanční produkty	
1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
- úspory	- služby bank, aktivní a pasivní operace
- půjčky	- produkty finančního trhu pro investování a pro získání prostředků
	- pojištění
	- úročení
Výsledky	Výsledky
- vysvětlí, proč spořit, kdy si půjčovat a jak vracet dluhy	- uvede příklady použití debetní a kreditní platební karty, vysvětlí jejich omezení
	- uvede a porovná nejobvyklejší způsoby nakládání s volnými prostředky (spotřeba, úspory, investice)
	- uvede a porovná nejčastější způsoby krytí deficitu (úvěry, splátkový prodej, leasing)
	- vysvětlí význam úroku placeného a přijatého
	- uvede nejčastější druhy pojištění a navrhne, kdy je využít

1.2. Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání

Peníze	
Obsah	Výsledky
- placení (v tuzemské i zahraniční měně)	- používá nejběžnější platební nástroje, smění peníze za použití kursovní listku
- tvorba ceny	- stanoví cenu jako součet nákladů, zisku a DPH - vysvětlí, jak se cena liší podle zákazníků, místa, období... - rozpozná běžné cenové triky (cena bez DPH...) a klamavé nabídky
- inflace	- vysvětlí podstatu inflace a její důsledky na příjmy obyvatelstva, vklady a úvěry, dlouhodobé finanční plánování a uvede příklady, jak se důsledkům inflace bránit

Hospodaření domácností	
Obsah	Výsledky
- rozpočet domácnosti	- rozliší pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje a na základě toho sestaví rozpočet domácnosti - navrhne jak řešit schodkový rozpočet a jak naložit s přebytkovým rozpočtem domácnosti

Finanční produkty	
Obsah	Výsledky
- přebytek finančních prostředků	- navrhne způsoby, jak využít volné finanční prostředky (spoření, produkty se státním příspěvkem, cenné papíry, nemovitosti...)
	- vybere nejvýhodnější produkt pro investování volných finančních prostředků a vysvětlí proč
- nedostatek finančních prostředků	- vybere nejvýhodnější úvěrový produkt s ohledem na své potřeby a zdůvodní svou volbu
	- posoudí způsoby zajištění úvěru a vysvětlí, jak se vyvarovat předlužení
	- vysvětlí způsoby stanovení úrokových sazeb a rozdíl mezi úrokovou sazbou a RPSN
- pojištění	- vybere nejvýhodnější pojistný produkt s ohledem na své potřeby

Práva spotřebitele	
Obsah	Výsledky
- předpisy na ochranu spotřebitele	- na příkladu vysvětlí jak uplatňovat práva spotřebitele (při nákupu zboží a služeb včetně produktů finančního trhu)
- obsah smluv	- na příkladu ukáže možné důsledky neznalosti smlouvy včetně jejích všeobecných podmínek

Zdroj: Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách, 2007, s. 12 – 14.